

ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ КЎЛОБ БА НОМИ А.РЎДАКӢ

УДК:008(575.3+267+549)

Бо ҳуқуқи дастнавис

ББК: 77.02 –11

С – 90

СУФИЕВ САДРИДДИН НАСРИДИНОВИЧ

**ҲАМКОРИҶОИ ИЛМӢ-АДАБӢ ВА ФАРҶАНГИИ ҶУМҶУРИИ
ТОҶИКИСТОН БО ҶУМҶУРИИ ҶИНДУСТОН ВА ҶУМҶУРИИ
ИСЛОМИИ ПОКИСТОН (ОХИРИ АСРИ XX - ИБТИДОИ АСРИ XXI)**

**Ихтисос: 07.00.15 – таърихи муносибатҳои байналмилалӣ ва сиёсати хориҷӣ
(илмҳои таърих)**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии
номзади илмҳои таърих**

Кӯлоб – 2021

Диссертатсия дар кафедраи ҳуқуқ ва муносибатҳои байналмилалӣи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ таҳия гардидааст.

Роҳбари илмӣ:

Нуриддинов Раймалӣ Шаҳбозович, доктори илмҳои сиёсӣ, профессор, мудири кафедраи муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ:

Расулиён Қаҳҳор, доктори илмҳои таърих, профессори кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Файзов Некруз Наврузович, номзади илмҳои таърих, декани факултети таҳсилоти фосилавӣ ва таҳсилоти олии дуҷуми касбии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муассисаи тақриздиханда:

Муассисаи давлатии «Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ»

Дифои диссертатсия 30 юми апрели соли 2021 соати 13⁰⁰ дар ҷаласаи Шӯрои диссертатсионӣ 6D.KOA-030-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (ҳиёбони Рӯдакӣ, 17, ш. Душанбе, Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734025) баргузор мегардад.

Бо матни диссертатсия дар китобхонаи илмӣ ва сомонаи расмӣи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон – www.tnu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «__» _____ соли 2021 ирсол шудааст.

Котиби илмӣ

**шӯрои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои таърих, дотсент**

Шарипов А.Н.

МУҚАДДИМА

Мубрам будани мавзӯи таҳқиқот. Муносибатҳои тоҷикон бо халқҳои Ҳиндустон таърихи кӯҳан дошта, ҳанӯз дар давраҳои қадим ва асрҳои миёна алоқаҳои фарҳангии онҳо ташаккул ёфтаанд. Забони форсӣ ва адабиёти аҷдодони мо дар Ҳиндустон васеъ паҳн гардида, дар муддати садсолаҳо забони расмӣ дарбор ва коргузори давлатӣ буд. Шарқшиноси англис К.Э. Босворт навиштааст, ки агарчи дар сари тахти ин давлат гоҳе турк ва гоҳе афғон ва гоҳи дигар ҳинду нишаста бошад ҳам, вале сохти давлатдории эшон ҳамеша форсӣ буд¹.

Ба андешаи Б. Ғафуров таърихи тоҷикон, мисли ҳамаи халқҳои Осиёи Миёна, бо таърихи бисёр халқҳои шарқи хориҷӣ, қабл аз ҳама, Ҳиндустон, Покистон, Афғонистон, Эрон, кишварҳои араб ва як қатор давлатҳои дигар алоқаманд аст².

Бо мустамлика гаштани Ҳиндустон аз тарафи Британияи Кабир ва Осиёи Миёна аз тарафи Россияи подшоҳӣ муносибатҳо байни ин минтақаҳо коҳиш ёфтанд. Зеро онҳо тахти асорати давлатҳои абарқудрат қарор дошта, мустақилона сиёсати хориҷашонро пеш бурда наметавонистанд.

Дар даврони Шӯравӣ ҳамкориҳои тоҷикон бо халқҳои Ҳиндустон вусъати хосса касб кард. Вале баъди анҷоми Ҷанги дуҷуми ҳаҷон Британия дар доираи манфиатҳои геополитикии худ ва талоши озодихоҳии мардум, Ҳиндустонро аз рӯйи нишонаи динӣ тақсим кард. Дар натиҷаи сиёсати “тақсим куну ҳукм рон” дар ҳудуди нимҷазира ду давлат - Ҳиндустон ва Покистон (баъдан Бангладеш аз ҳайати Покистон ҷудо шуд) ташкил шуданд. Ин ҳолат ба наздикшавии мавқеи давлати Шӯравӣ ба Ҳиндустон ва сардии нисбӣ бо Покистон (бинобар таъияи ин давлат ба Иёлоти Муттаҳидаи Америка) гардид. Омили мазкур ба ҳамкориҳои халқи тоҷик ҳамчун қисмати Иттиҳоди Шӯравӣ таъсири бевосита намуд. Бо пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ва соҳибистиклол гардидани ҷумҳуриҳои шуравии собиқ дар сиёсати ҳаҷонии охири садаи ХХ тағйироти кулӣ ба амал омад.

Давраи нав дар таърихи муносибатҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9 сентябри соли 1991, яъне аз рӯзи эълон гардидани Эълומияи истиқлолияти давлатӣ оғоз гардидаст. Аз ҳаҷон рӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муносибатҳои байналмилалӣ ба сифати иштирокчии мустақили ҳуқуқӣ ҳамкориҳоро бо тамоми давлатҳои дунё аз рӯйи усули “дарҳои кушод”, сиёсати бисёрҷабҳаи хориҷӣ, риояи муносибатҳои неку ҳасана, даҳолат накардан дар корҳои дохилии дигар кишварҳо, ҳифзи манфиатҳои миллию давлатии худ ба роҳ мондааст³. Баъди ба даст овардани истиқлолият дар муносибатҳои Тоҷикистон имкониятҳои мусоид ва дурнамо фароҳам омада, марҳилаи нави ҳамкориҳои Тоҷикистон ва кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ оғоз гардид.

Аз 1 январи соли 1992 Ҷумҳурии Ҳиндустон истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро эътироф карда, 28 августи ҳаҷон сол байни кишварҳо муносибатҳои дипломатӣ барқарор гардид. Байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон бошад, муносибатҳои дипломатӣ ҳанӯз 6 июни соли 1992 барқарор гардида буд.

Тавре дар Консепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст: Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо дарназардошти нақшу таъсири Ҷумҳурии Ҳиндустон дар минтақа ва ҳаҷон, равобити бисёрасраи таърихиву фарҳангии халқи тоҷик бо мардуми Ҳиндустон,

¹ Bosworth C. E. The Ghaznavids, their empire in Afghanistan and Eastern Iran 994-1040. – Edinburgh, 1963. - 331 с. // Бобохонов, М. Таърихи тоҷикони ҳаҷон (тоҷикон ва ирреденту диаспораҳои онҳо). [Матн] / М. Бобохонов. – Душанбе: 2011. – С. 103.

² Ғафуров, Б. Тоҷикон: Таърихи қадимтарин, қадим, асрҳои миёна ва давраи нав. [Матн] / Б. Ғафуров. – Душанбе: 2008. – С. 7.

³ Заявление о государственной независимости Республики Таджикистан. // Назриев, Д. Республика Таджикистан: история независимости. Год 1991-й (хроника событий). [Текст] / Д. Назриев, И. Сатторов. – Душанбе: 2002. – С. 215.

инчунин имкониятҳои васеи иқтисодиву фановарии он, ҳамкориҳои гуногунчанбаро бо ин кишвар густаришу таҳким хоҳад дод¹.

Инчунин муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Исломии Покистон дар қаринаи манфиатҳои мутақобила барқарор шуда, заминаи ҳамкориҳои ояндадори иқтисодӣ ва фарҳангӣ ба миён омаданд, вале ин ҳамкорҳо дар охири асри XX бинобар ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон ва бӯҳрони иқтисодӣ раванқи зиёд наёфтанд. Новобаста аз ин, ҳамкориҳои кишварҳо дар самти дастарсӣ ба сулҳи тоҷикон ва музокира хуб ҷараён дошта, даври сеюми гуфтушуниди байни тоҷикон дар шаҳри Исломобод гузашт. Инчунин дар тамоми раванди истиқлолият тобиши фарҳангии ҳамкориҳо намоён буд.

Дар оғози ҳазорсолаи нав ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон густариш ёфтанд, ки бо тавачҷӯҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ ба Тоҷикистон ва эълон кардани сиёсати “дарҳои кушод” алоқаманд аст.

Ҳамин тариқ, метавон ба хулосае омад, ки дар ҳамкорҳои мутақобилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ имкониятҳои бузурги истифоданашуда вучуд доранд. Истифодаи самараноки онҳо метавонад ба ташаккули сатҳи нави ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ мусоидат намояд.

Аҳамияти омӯзиши ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон инчунин дар ҷанбаҳои зерин ифода меёбад:

1) истифодаи имкониятҳои технологияи Ҳиндустон дар рушди бахши технологияи иттилоотӣ ва барномасозии Тоҷикистон;

2) мустақкам кардани ҳамкориҳо дар самти маориф ва илм ба хотири мубодилаи донишҷӯён, коромӯзон ва унвонҷӯён, ташкили таҷрибаомӯзиҳои забонӣ миёни муҳассилини кишварҳо ва татбиқи барномаҳои ҳунарий ва фарҳангӣ. Омӯзиши афзоиши имкониятҳои тақвияти ҳамкориҳои кишварҳо дар ин бахш;

3) истифодаи майдони минтақавии ҳамкорӣ (дар доираи Созмони Ҳамкориҳои Шанхай (минбаъд СХШ) ҷиҳати тақвияти ҳамкориҳои фарҳангӣ, илмӣ ва адабӣ;

4) умқи ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангӣ бо мақсади омӯзиши ганҷинаҳои Ҳиндустон, возеҳ кардани паҳлӯҳои норавшани таърихи халқи тоҷик, доираи адабии тоҷикон дар Ҳиндустон ва ба роҳ мондани таҳқиқоти илмӣ васеъ дар ин самт;

5) зарурати рушди ҳамкориҳо бо Ҷумҳурии Исломии Покистон бо истифода аз қолабҳои дучониба, минтақавӣ (Созмони ҳамкориҳои иқтисодӣ (минбаъд СҲИ), СХШ, фарҳангӣ-тамаддунӣ - Созмони Ҳамкориҳои Иломӣ (минбаъд СҲИ) ва байналхалқӣ;

6) тақвияти ҳамкориҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон ба мақсади рушди мубодила дар самти маориф ва пешгирии ҷараёнҳои иртиҷой-ифротӣ;

Сатҳи омӯзиши илмӣ мавзӯ. Мавзӯи ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон (охири асри XX - ибтидои асри XXI) дар маркази тавачҷӯҳи донишмандони ватанӣ, мактабҳои илмӣ Ҳиндустон ва Покистон қарор дорад.

Гарчанде ҷанбаҳои алоҳидаи мавзӯ дар шакли мақола ва таҳқиқоти алоҳида баррасӣ шуда бошанд ҳам, онҳо имкони тамоми паҳлӯҳои ҳамкориҳои тарафҳоро инъикос фароҳам наменамоянд. Аз ин рӯ, зарурати таҳқиқоти маҷмӯи-муқоисавӣ дар ин самт ва таълифи диссертатсия бо забони тоҷикӣ ба миён омад. Дар рафти таҳқиқот маҷмӯи адабиёт ва осори илмӣ оид ба паҳлӯҳои мухталифи мавзӯ истифода шуданд.

Бо мақсади расидан ба ҳадафҳои гузошташуда ва осон гардонидани таҳлил адабиёти истифодагардида ва омӯхташуда ба гурӯҳҳои зерин тақсим гардид:

¹ Концепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 январи соли 2015, №332 тасдиқ шудааст. [Манбаи электронӣ] [URL:http://mfa.tj/?l=tj&cat=109&art=1072](http://mfa.tj/?l=tj&cat=109&art=1072). (санаи мурочиат 20.11.2017).

Ба гурӯҳи якум осори муҳаққиконе дохил мешаванд, ки паҳлӯҳои гуногуни таърихи ҳамкориҳои халқи тоҷикро бо халқҳои нимҷазираи Ҳиндустон, алоқаҳои мутақобилаи илмӣ ва фарҳангии онҳоро ифода менамояд¹.

Китоби маъруфи Б. Ғафуров² – “Тоҷикон” таърихи ташаккули халқи тоҷикро мавриди баррасӣ қарор дода, дар ин замина марҳилаҳои таърихии таъсири мутақобилаи тоҷикону ҳиндуҳо аз давраи муҳочирати ориёӣҳо то замони муосир инъикос шудаанд.

Дар асарҳои М. Бобохонов³ таърихи муҳочирати тоҷикон ба кишварҳои мухталифи олам, аз ҷумла ба қораи Ҳинд, нақши тоҷикон дар таърихи ҳаёти иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсии Ҳиндустону Покистон ва мавқеи муосири онҳо, ҳамкориҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии Тоҷикистон бо ин кишварҳо дар даврони истиқлолият, мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Китоби З. Ғафорова⁴ ба масъалаҳои умдаи ҳиндшиносӣ ва равобитаи адабӣ байни халқи тоҷик ва ҳинду бахшида шуда, паҳлуҳои гуногуни таъсири мутақобилаи фарҳанг ва адабиётро дар эҷодиёти халқҳои мавриди баррасӣ қарор медиҳад.

Дар китоби Н. Зарифов⁵ таъсири империяи муғулҳои Ҳинд, нақши он дар таърихи ҳамкориҳои халқҳои тоҷикону ҳинд, мақоми илму фарҳанги тоҷикон ва забони форсӣ дар Ҳиндустон мавриди пажӯҳиш қарор гирифтаанд.

Дар китоби А. Ш. Ёров⁶ асосан мақоми минтақа дар низоми ҳамкориҳои иқтисодӣ-тиҷоратӣ, нақши аморати Бухоро ва робитаҳои он бо давлатҳои дигар, аз ҷумла бо қитъаи Ҳиндустон инъикос шудаанд. Муаллиф зимни таҳқиқоти худ асосан ба вижаҳои фарҳангии тоҷикон, таъсири он ба халқи Ҳинд ва ҳамкориҳои тиҷоратӣ аҳамияти махсус додааст.

Асари Б.И. Искандаров⁷ ба таҳқиқи алоқаҳои тиҷоратӣ, фарҳангӣ ва сиёсии Ҳиндустон ва Осиёи Миёна бахшида шуда, мақоми тоҷирони тоҷик дар нимҷазираи Ҳиндустон, аҳволи ҳиндуҳо дар минтақа пеш аз истило ва баъди он мавриди муқоиса қарор гирифтааст.

Дар китоби Б.Н. Луния⁸ таърихи фарҳанги Ҳиндустон аз давраҳои қадим то замони муосир мавриди омӯзиш қарор гирифта, дар баробари он мақоми форсҳо дар ин фарҳанг, омезиши фарҳанги мусулмонону ҳиндуҳо дар соҳаҳои мухталифи иҷтимоӣ таъкид шудаанд.

¹ Бонгард-Левин Г. М. Индия в древности. [Текст] / Главная редакция восточной литературы издательства Г.М. Бонгард-Левин., Г.Ф. Ильин. - М.: Наука, 1985.

² Ғафуров Б. Тоҷикон: Таърихи қадимтарин, қадим, асрҳои миёна ва давраи нав. [Матн] / Б. Ғафуров. - Душанбе: Дониш, 2008. – 870 с.

³ Бобохонов, М. Таърихи тоҷикони ҷаҳон. [Матн] / М.Бобохонов. – Душанбе: 1998. – 258 с. Ҳамон муаллиф. Таърихи тоҷикони ҷаҳон (тоҷикон ва ирреденту диаспораҳои онҳо). Қисми аввал. [Матн] / М. Бобохонов. – Душанбе: 2011. – 456 с.

⁴ Ғафорова, З. Масъалаҳои ҳиндшиносӣ ва равобитаи адабӣ. [Матн] / З. Ғафорова. – Хучанд: “Раҳим Ҷалил”. 2011. – 516 с.

⁵ Зарифов, Н. Империяи Муғулҳои Ҳинд (1526-1857) (Васоити таълимӣ). [Матн] / Н. Зарифов. – Душанбе: 2014. – 112 с.

⁶ Ёров, А.Ш. Бухарский эмират на мировом рынке. [Текст] / А.Ш. Ёров. – Душанбе: 2015. Ёров, А.Ш. Осиёи Марказӣ дар низоми нави МБ. [Матн] Матбааи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон. / А.Ш. Ёров. – Душанбе: 2016. – 138 с. Ёров, А.Ш. Сухане чанд оиди вижаҳои тиҷоратӣ ва фарҳангии тоҷикон. [Матн] Матбааи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон. / А.Ш. Ёров. - Душанбе: 2018. – 100 с.

⁷ Искандаров, Б.И. Индия и Средняя Азия: Торговые, культурные и политический связи (краткий очерк). [Текст] / Искандаров, Б.И. - Душанбе: Дониш, 1993. – 160 с.

⁸ Луния, Б.Н. История индийской культуры. С древних веков до наших дней. [Текст] / Б.Н.Луния. М.: Изд-во иностранной литературы. 1960. - 568 с.

Асари А. Мухторов¹ ба омезиши фарҳангии тоҷикону ҳиндуҳо, сабаб ва давраҳои хичрати мардуми тоҷик ба Ҳиндустон, махсусан аҳли илму адаб ва мавҷудияти дастхатҳои зиёди форсӣ дар ганҷинаҳои Ҳиндустон бахшида шудааст.

Дар китоби Қ. Расулиён² оид ба таърих, ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Ислонии Покистон маълумоти хеле пурарзиш мавҷуданд. Хусусан мавод ва андешаҳои муаллиф оид ба ҳамкориҳои фарҳангии Покистону Тоҷикистон, мақом ва нақши забони форсӣ дар тамаддуни ин кишвар ҷолибанд.

Асари О. Саидҷаъфаров³ ба тавсифи вазъи сиёсӣ ва адабии Ҳиндустон дар асрҳои XVI-XVII дар асоси сарчашмаҳои форсӣ бахшида шуда, таъсири муассири забону адабиёти тоҷикиро дар ҳаёти мардуми Ҳиндустон дар даврони ҳукумати Темуриёни Ҳинд инъикос менамояд.

Дар китоби У. Бойматов, С. Суфиев⁴ ҳамкориҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон дар даврони истиқлолият мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Умуман ин гурӯҳи адабиёт дар равшан кардани саҳифаҳои таърихии ҳамкориҳои мардуми тоҷику ҳинду мусоидат карда, исбот месозанд, ки айни замон ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ дар фазои ҳолӣ ба вучуд наомада, таърихи бою рангин доранд.

Гурӯҳи дуюм осореро дар бар мегирад, ки марҳилаҳои ташаккули дипломатия ва сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистонро инъикос карда, дар баробари ин рафти ташаккул ва инкишофи ҳамкориҳои фарҳангиро бо кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ (дар мисоли Ҳиндустон ва Покистон) равшан месозад⁵.

Дар китоби Ҳ. Зарифӣ⁶ сиёсати бисёрсамтаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳамкориҳои он бо кишварҳои алоҳида ва дар доираи сомонҳои байналмилалӣ таҳлил гардидаанд. Китобҳои зерин таҳрири ӯ чопшуда таърихи дипломатияи Тоҷикистон, нақши Э. Раҳмон ҳамчун бунёгузори сиёсати хориҷӣ, ташаккули муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои гуногуни ҷаҳон, аз ҷумла Ҳиндустон ва Покистон баррасӣ гардидаанд.

Дар асари дастаҷамъии Т. Назаров ва А. Сатторзода⁷ моҳияти дипломатияи муносири тоҷик ва заминаҳои ташаккули ҳуқуқии он ифода ёфтааст. Дар осори А. Сатторзода масъалаҳои мубрами сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, моҳияти бисёрсамтии он ва арзишҳои ваҳдати миллӣ ба таври муфассал баррасӣ шудаанд.

Дар осори З. Сайидзода⁸ муносибатҳои байнидавлатии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ дар қолаби дучониба ва бисёрҷониба, сиёсати хориҷии Президент Э. Раҳмон,

¹ Мухторов, А. Дурдонаҳои маданияти Тоҷикистон дар ганҷинаҳои Ҳиндустон. [Матн] / А. Мухторов - Душанбе: Ирфон. 1984. – 208 с.

² Расулиён, Қ. Покистон (роҳнамои мухтасар) [Матн] / Қ. Расулиён. - Душанбе: “Амри илм”. 2005. - 67 с.

³ Саидҷаъфаров, О. Вазъи сиёсӣ ва адабии Ҳиндустон дар асрҳои XVI-XVII. [Матн] / О. Саидҷаъфаров. - Душанбе: Матбааи ДМТ. 2014. – 480 с.

⁴ Бойматов, У. Ҳамкориҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон дар даврони истиқлолият. Матбааи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] / У. Бойматов., С. Суфиев. - Душанбе: 2018. – 112 с.

⁵ Назриев Д. Республика Таджикистан: история независимости. (хроника событий). Иборат аз 3 ҷилд [Текст] / Д. Назриев, И. Сатторов. - Душанбе: 2002, 2005, 2006.

⁶ Дипломатияи Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз. Дар ду ҷилд. Ҷ. I. (зери таҳрири умумии Ҳ. Зарифӣ). – Душанбе: 2009. - 296 с. Зарифи, Х. Многовекторная дипломатия Таджикистана. [Текст] / Х. Зарифи. – Душанбе: 2010. – 352 с.

⁷ Назаров, Т. Дипломатияи муносири тоҷик. [Матн] / Т. Назаров., А. Сатторзода. – Душанбе: 2006. – 224 с.

⁸ Саидов, З. Межгосударственные отношения Республики Таджикистан в двустороннем формате. [Текст] / З. Саидов. - Душанбе: 2001. – 112 с. Саидов, З. Внешняя политика Президента Рахмонова. Душанбе: 2000. - 162 с. Саидов, З. Внешняя политика Республики Таджикистан на современном этапе. [Текст] / З. Саидов. - Душанбе: 2006. – 560 с. Саидов, З. Политика открытых дверей. [Текст] / З. Саидов. - Душанбе: 2003. – 224 с. Саидов, З. Внешняя политика Таджикистана в период его становления как суверенного независимого

марҳилаҳои муосири ташаккули сиёсати хориҷӣ, мазмун ва муҳтавои “сиёсати дарҳои кушод”, сиёсати хориҷии Тоҷикистон ҳангоми ташаккули он ҳамчун кишвари мустақил таҳлил гардидаанд. Ин асарҳо инчунин ташаккули ҳамкориҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо кишварҳои гуногун, аз ҷумла Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Ислонии Покистон инъикос менамоянд.

Дар асарҳои Р.Ш. Нуриддинов¹ масъалаҳои байналхалқӣ, сиёсати ҷаҳонӣ, равандҳои геополитикӣ ва стратегии минтақа, омилҳои таъсиррасон ба робитаҳои байнидавлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Ислонии Покистон, таҳдиду хатарҳои минтақавӣ ва муосир, мушкilot ва дурнамои равоити кишвари мо бо давлатҳои Осиёи Ҷанубӣ ва равандҳои ҳамгироии минтақавӣ таҳлил гардидаанд.

Тавсифи муҳтасари фаъолияти биступанҷсолаи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, муваффақият ва касби мақоми хос дар саҳнаи байналхалқӣ, ташаббусҳои кишвар ва ҳамкорӣ бо кишварҳои ҷаҳон дар қолаби дугарафа ва бисёртарафа дар китоби зери таҳрири С. Аслов оварда шудаанд.

Ба гурӯҳи сеюм пажӯҳиши илмӣ олимони оид ба паҳлуҳои алоҳидаи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Ҳиндустон дохил мешаванд.

Дар диссертатсияи У. Мачидӣ² масъалаҳои мубрами ҳамкориҳои фарҳангии Тоҷикистону Ҳиндустон таъкид шудаанд. Муҳаққиқ ҳамкориҳои халқҳои тоҷику ҳиндро аз давраҳои қадим таҳқиқ карда, раванди инкишоф ва ба сатҳи нави сифатӣ дар замони истиқлолият баромадани онҳоро исбот кардааст. Ҳарчанд дар ин таҳқиқот баъзе масъалаҳои умумӣ баррасӣ шудаанд, вале асосан ба ҷанбаҳои фарҳангӣ дахл шуда, ҷаҳорҷӯбаи хронологӣ то соли 2014 фаро мегирад. Диссертатсияи У.Мачидӣ фарогири тамоми масъалаҳои фарҳангӣ набуда, дар он ҷанбаҳои илмӣ-адабӣ таҳқиқ нашудаанд.

Дар диссертатсияи доктории М. Олимов³ таърихнигории форсии Ҳиндустон пажӯҳиш гашта, аҳамияти омӯзиши сарчашмаҳои тоҷикие таъкид шудаанд, ки дар ганҷинаҳои ин кишвар маҳфуз мебошанд.

Таҳқиқоти доктории Ҳ.Раҷабов⁴ масъалаи ташаккули қиссаи ҳинди ро баррасӣ карда, аҳамияти ҳамкориҳои фарҳангӣ ва нақши симоҳои алоҳидаро дар мустаҳкам гаштани муносибати байни халқҳо таъкид мекунад.

Рисолаи илмӣ Т. Турсунов⁵ ҳамкориҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии Тоҷикистонро бо Ҳиндустон дар солҳои 1991-2005 дар бар гирифта, барои асоснок кардани заминаҳои таърихӣ ин ҳамкориҳо марҳилаҳои муносибати онҳоро таҳлил кардааст. Дар монографияи Т. Турсунов дар баробари баррасии муносибатҳои

государства. (1992-2004 гг.) [Текст] / З. Саидов. - Душанбе: 2010. – 446 с. Саидов, З. Таджикистан: межгосударственные отношения в период становления внешней политики. Четвёртое, дополненное издание. [Текст] / З. Саидов. - Душанбе: 2012. – 628 с.

¹ Нуриддинов, Р.Ш. Международные отношения и внешняя политика Ирана. [Текст] / Р.Ш.Нуриддинов. - Новосибирск: СИМО и Р. 2007., Ҳамон муаллиф. Назарияи муносибатҳои байналхалқӣ [Матн] / Р.Ш. Нуриддинов, П.Р. Нуриддинов. – Душанбе: Эр-граф, 2018. – 340 с., Ҳамон муаллиф. Геополитика [Матн] / Р.Ш. Нуриддинов, П.Р. Нуриддинов. - Душанбе: Эр-граф, 2016. – 352 с., Ҳамон муаллиф. Дипломатия [Матн] / Р.Ш. Нуриддинов, П.Р. Нуриддинов. – Душанбе: Эр-граф, 2017. – 576 с.

² Маджиди, У.К. Таджикско-индийские культурные связи (конец XX – начало XXI вв.): диссертация кандидата исторических наук / 07.00.15 // У.К. Маджиди. – Душанбе, 2016. – 168 с.

³ Олимов, М.А. Фарсиязычная историография Индии XIII-XVIII вв: диссертация доктор исторических наук / 07.00.09 // М.А. Олимов. – Москва, 1994. – 518 с.

⁴ Раҷабов, Х. Становление и развитие современного рассказа хинда: диссертация доктор филологических наук / 10.01.06 // Х. Раҷабов. – Душанбе, 1999. – 320 с.

⁵ Турсунов, Т.Х. Установление и развитие дипломатических, торгово-экономических и культурных отношений между Таджикистаном и Республикой Индия (1947 – 2005 гг.): диссертация кандидата исторических наук / 07.00.02 // Т.Х. Турсунов. – Душанбе, 2006. – 172 с.; Турсунов, Т.Х. Таджикско-индийские взаимоотношения. (1947–2008 гг.). [Текст] / Т.Х. Турсунов. - Душанбе: 2009. – 130 с.

Тоҷикистону Ҳиндустон ҳамкориҳои онҳо дар давраи Иттиҳоди Шӯравӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, вобаста ба самтҳои афзалиятноки ҳамкорӣ пешниҳодҳо қарда шудаанд.

Таҳқиқоти диссертатсионии Н.Н. Файзов¹ ба баррасии ҳамкориҳои фарҳангии Чумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ бахшида шуда, дар он баъзе паҳлуҳои инкишофи ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангӣ бо кишварҳои дигар дар сатҳи дучониба ва бисёрҷониба, аз ҷумла дар доираи СХШ таҳлил шудаанд.

Гуруҳи чорум маҷмӯи мақолаҳои илмии муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷиро дар бар мегирад², ки дар баробари нишон додани паҳлуҳои муҳталифи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон, инчунин манфиатҳои иқтисодӣ ва геополитикии ин давлатҳоро дар Осиёи Марказӣ дурнамои рушди ҳамкориҳои тарафҳо, лоиҳаҳои энергетикӣ ва коммуникатсионии байниминтақавиро мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор медиҳанд.

Дар мақолаи В. Белокренитский³ мақоми исломи сиёсӣ дар Покистон ва таъсири он ба минтақа мавриди баррасӣ қарор гирифта, Н.Галишева⁴ самти иқтисодии сиёсати хориҷии Покистонро бо кишварҳои Осиёи Марказӣ таҳлил намудааст.

Н. Гаффоров⁵ дар мақолаи худ нақши Бобочон Гафуровро дар таҳкими дӯстии халқҳои Шӯравӣ ва Ҳиндустон муайян қарда, мақолаи И. Комиссина⁶ ба дурнамои ширкати Ҳиндустон дар “Бозии бузург”-и Осиёи Марказӣ бахшида шудааст.

Е. Крижко⁷ самтҳои афзалиятноки сиёсати хориҷии Покистонро дар самти кишварҳои минтақа таҳқиқ намудааст.

Дар мақолаҳои Р.Ш. Нуриддинов⁸ масъалаҳои геополитикаи Федератсияи Россия дар олами мусулмонӣ, таҳдидҳои амнияти минтақавӣ, ихтилофҳои рушди муосири ҷаҳонӣ

¹ Файзов, Н.Н. Ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Чумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар даврони истиқлолият: диссертатсияи номзади илмҳои таърих / 07.00.15 // Н.Н. Файзов. - Душанбе: 2019. – 188 с.

² Иқболшиносӣ. (Маҷмӯи мақолаҳо зери таҳрири умумии А.Хуросонӣ). [Матн] –Душанбе: Дониш, 2016. - 214 с.; Захаров, Н. Внешняя торговля Индии и стран Центральной Азии [Текст] // Российский внешнеэкономический вестник. / Н. Захаров., А.Посохина., В.Поляков. -2008: №12.; Руденко, Е. Взгляд Нью-Дели на особенности индийско-таджикостанского политического взаимодействия [Текст] / Е. Руденко // Центральная Азия и Кавказ. №2 (62), - 2009.; Умаров, Ф. Тоҷикистон ва ҷаҳони ислом: хусусияти ҳамкориҳо [Матн] / Ф. Умаров. // Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир. №2 (15) 2007. - С. 31-37.; Шикин, В.В. Энергетическое измерение внешней политики Индии в Центральной Азии (2000—2014 гг.). / В.В.Шикин // Вестник РУДН, серия Международные отношения, 2014. № 4.

³ Белокреницкий, В.Я. Политический ислам в Пакистане и его воздействие на Центральную Азию [Текст] / В. Я. Белокреницкий. // Ближний Восток и современность. - 2004. Вып. 21. - С. 215-227.

⁴ Галишева, Н.В. Центральноазиатский вектор внешнеэкономической политики Пакистана: основные проблемы и перспективы. [Текст] / Н.В. Галишева. // Вестник РУДН. Серия: Международные Отношения. 2018. Т. 18. № 2. - С. 335.

⁵ Гаффоров, Н. Нақши академик Бобочон Гафуров дар таҳкими равобити халқҳои шӯравӣ хинд. [Матн] / Н. Гаффоров. // Паёми ДМТ, 2019. № 9. - С. 23-28.

⁶ Комиссина, И. Станет ли Индия полноправным участником «Большой игры» в Центральной Азии. [Текст] / И.Комиссина // Центральная Азия и Кавказ №1 (55), 2008.

⁷ Крыжко, Е.В. Приоритетные направления внешнеполитического курса Пакистана в отношении государств Центральной Азии в 1999-2008 гг. [Текст] / Е.В. Крыжко // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики в 2-х ч. Ч. 2. - Тамбов: Грамота, 2016. № 4. (66). - С. 87.

⁸ Нуриддинов, Р. Ш. Геополитика России в мусульманском мире, Государство и общество в России. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов. - Новосибирск Форос-Сибирь, 2007. - С. 105-120.; Нуриддинов, Р.Ш. Визовы региональной безопасности и меры поддержания мира и стабильности после вывода международных сил содействия безопасности с территории Исламской Республики Афганистан. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов. // Маҷмуаи мақолаҳои конфронси илмӣ-амалии байналхалқӣ дар кафедраи сиёсатшиносии Донишгоҳи Миллии Тоҷикистон. -Душанбе: 2016. - С. 66-74.; Нуриддинов, Р. Ш. Некоторые вопросы становления внешней политики Республики Таджикистан в годы независимости. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов. // Сиёсати хориҷӣ. - 2016, №1. – С .68-84, Нуриддинов, Р.Ш. Некоторые парадоксы современного мирового развития. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов. // Вестник ТНУ. – 2017, №2/2. - С. 281-284.

ва баъзе чанбаҳои ташаккули сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти Осиёи Чанубӣ баррасӣ шудаанд.

Агар мақолаи А. Саидов¹ ба таҳқиқи таърихи равобити дипломатии Бухоро ва Ҳиндустон дар асри XVII бахшида шуда бошад, пас В. Шикин асосан ченаки энергетикӣ сиёсати хориҷии Ҳиндустонро дар Осиёи Марказӣ мавриди таҳлил ва омӯзиш қарор додааст.

Ҳ. Шодиев² дар мақолаи худ ба масоили дурнамои муносибатҳои Тоҷикистону Покистон ва марҳилаи навини равобити онҳо таваҷҷӯҳ намудааст.

Бояд таъкид кард, ки мақолаҳои истифодашуда ду паҳлӯи масъалаи таҳқиқоти равшан менамоянд. Агар аз як тараф, дар ин мақолаҳо чанбаҳои гуногуни ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон мавриди баррасӣ қарор гирифта бошанд, пас аз тарафи дигар манфиатҳои геополитикӣ ин кишварҳо дар минтақа ва усули минтақавии муносибатҳои онҳо, нақши Тоҷикистон дар ин самт инъикос шудаанд.

Бояд таъкид намуд, ки осори илмӣ истифодашуда масъалаи ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангии Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистонро ба таври пароканда инъикос намуда, зарурати таҳқиқи мавзӯро дар шакли маҷмӯӣ боз ҳам бештар менамоянд.

Адабиёт ва мақолаҳои илмӣ барои тасвири марҳилаҳои таърихӣ ва заминаҳои роҳандозӣ, инкишоф ва рушди ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон ҳамчун асоси назариявӣ хидмат карданд.

Муаллиф ҳангоми таълифи рисолаи мазкур аз гурӯҳи муайяни **сарчашмаҳо** истифода намудааст, ки онҳоро метавон ба гурӯҳҳои зерин тақсим намуд:

Гурӯҳи якум ва ниҳоят муҳимми сарчашмаҳоро китобҳо, баромадҳои расмӣ, Паёмҳои солона ва изҳороти муштараки сарварони кишварҳо³ ташкил медиҳанд, ки дар рафти боздидҳои расмӣ ва мулоқот дар доираи ҳамоишҳои мухталифи дучониба, минтақавӣ ва байналхалқӣ қабул шуданд.

Тавре рафти ҳамкориҳо нишон медиҳанд, ҳар як сафари расмӣ, ҳуҷҷатҳои дар рафти онҳо қабулшуда ва изҳороти расмӣ сарварони кишварҳо ба инкишофи муносибатҳои тарафҳо тақсими мусбат бахшида, дурнамои онро дар марҳилаи муосир муайян мекунад. Сарчашмаҳои ин гурӯҳ мавқеи расмӣ, масъалагузорӣ, муайян кардани самтҳои афзалиятноки ҳамкориҳои кишварҳоро, дар самти иқтисод ва фарҳанг таҷассум мекунад.

Гурӯҳи дуюм **сарчашмаҳоро** маводҳои бойгонӣ ташкил медиҳанд. Маълумоти арзишнок ва далелҳои зарурро мо аз бойгонии Ҷумҳурии Тоҷикистон дастрас намудем.

¹ Саидов, А. Дипломатические связи Бухарского ханства с Индией в XVII в. [Текст] / А. Саидов. //Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир. – 2015. №3 (46).

² Шодиев, Ҳ. Дурнамои муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон. [Матн] / Ҳ. Шодиев // Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир. №2 (15) - 2007.; Ҳамон муаллиф. Марҳилаи навин дар равобити Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон. [Матн] / Ҳ. Шодиев // Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир. № 2 (11) - 2006.

³ Изҳороти матбуотии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон баъди мулоқот бо Президенти Ҷумҳурии Ҳиндустон Пратибха Патил, 7 сентябри соли 2009. [Манбаи электронӣ] URL: https://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=3026, (санаи мурочиат 14.12.2017) Изҳороти муштарак аз натиҷаи сафари давлатии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Ҷумҳурии Ҳиндустон [Манбаи электронӣ] URL: https://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=27315, (санаи мурочиат 12.02.2018) Изҳороти муштарак аз натиҷаи сафари давлатии Президенти Ҳиндустон ба Тоҷикистон. 08.10.2018 11:50, шаҳри Душанбе. [Манбаи электронӣ] URL:<http://prezident.tj/node/18653>, (санаи мурочиат 10.12.2018) Маҳадма, Г. Моя жизнь. Моя вера. [Текст] / Г. Маҳадма. - М.: 2016 г. - 736 с.; Маҳадма, Г. Письма Махатм. [Текст] / Г. Маҳадма. - Лондон.1923 г. - 485 с. Ганди, И. Мир сотрудничество неприсоединения. [Текст] / И. Ганди - М.: 1985 г. - 427 с.; Ганди, И. Внешняя политика Индии [Текст] / И. Ганди - М.: 1982 г. - 376 с. Бхутто, Б. Дочь востока. [Текст] / Б. Бхутто. - Санкт-Петербург. 1989 г. - 527 с.; Бхутто, Б. Примирение. Ислам, демократия и запад. [Текст] / Б. Бхутто. - М.: 2008. - 324 с.

Дар диссертатсия маводи бойгонии чории вазоратҳои корҳои хориҷӣ¹, фарҳанг², маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон³, Ҷамъияти дӯстии Тоҷикистон ва ҳамкориҳои фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷӣ⁴ ва Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон⁵ (минбаъд АМИ) истифода шудаанд.

Маводи бойгонии истифодашуда ҳамчун заминаи ҳуҷҷатӣ ва шартномавӣ барои омӯзиши ҳамкориҳои мутақобилаи Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон дар соҳаи илмӣ-адабӣ ва фарҳангӣ мусоидат намудаанд.

Ба гурӯҳи сеюм ҳуҷҷатҳои расмӣ, санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии муайянкунандаи сийёсати хориҷӣ, созишномаҳо, маҷмӯаи протоколҳои комиссияҳои байниҳукуматӣ, эълонияҳо ва асноди дигари ба мавзӯ алоқаманд дохил мешаванд. Асноди расмӣ заминаи ҳуқуқии барқароршавӣ ва инкишофи ҳамкориҳои тарафхоро ифода карда, дар он усулҳои роҳандозӣ ва дурнамои муносибатҳо дар соҳаҳои гуногун таҷассум ёфтаанд.

Ба гурӯҳи чорум маводи нашрияҳои даврӣ, сомонаҳои расмӣ сарварони давлатҳо, муассисаҳои расмӣ ва созмонҳои байналхалқӣ, сомонаҳои иттилоотии ба мавзӯи диссертатсия алоқаманд дохил мешаванд.

Маводи нашрияҳои даврӣ ва сомонаҳои иттилоотӣ барои огоҳӣ аз маълумоти рӯзмарраи хабарӣ ва баъзе мақолаҳои таҳлилий ва хотиравӣ оид ба паҳлуҳои гуногуни ҳамкорӣ, таърих ва давраҳои муталифи он хидмат карданд. Баррасии онҳо имкон медиҳад, ки дар баробари иттилооти рӯзмарра ва хронологӣ аз самтҳои ҳамкориҳои кишварҳо, сатҳ ва дурнамои онҳо ба таври наздиктар шинос шавем.

ТАВСИФИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Робитаи кор бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Диссертатсия дар заминаи амалӣ намудани нақшаи дурнамои кори илмӣ-таҳқиқотии панҷсолаи кафедраи таърих ва ҳуқуқи Донишгоҳи давлатии шаҳри Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ бо номи «Масъалаҳои ҳамкориҳои халқӣ тоҷик бо халқҳои дигар дар замони истиқлолият» анҷом дода шудааст.

Ҷадафи таҳқиқоти диссертатсионӣ аз таҳлили марҳилаҳои таърихӣ, ташаккул ва инкишофи ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Ислонии Покистон (охирӣ асри XX - ибтидои асри XXI) иборат аст.

Барои ноил шудан ба ин мақсад ҳалли **вазифаҳои** зерин зарур мебошад:

- омӯзиши таърихи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон
- баррасии ташаккули ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Ҳиндустон дар охири асри XX (солҳои 1991-1999);
- таҳлили истиқрор ва инкишофи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Покистон дар охири асри XX;
- таҳқиқи рушди ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон;
- баҳодихии таҳаввули ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Тоҷикистону Покистон;
- таҳлили рушди ҳамкориҳои илмӣ-адабии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон дар оғози асри XXI;
- арзёбии рушди ҳамкориҳои илмӣ-адабии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ислонии Покистон ва дурнамои он;

¹ Бойгонии чории Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Раёсати кишварҳои Осиё ва Африка.

² Бойгонии чории Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шуъбаи муносибатҳои байналхалқӣ.

³ Бойгонии чории Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шуъбаи муносибатҳои байналхалқӣ.

⁴ Бойгонии чории Ҷамъияти дӯстии Тоҷикистон ва ҳамкориҳои фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷӣ. Ҳисобот дар бораи ҳамкориҳои тоҷикӣ-ҳиндӣ, тоҷикӣ-покистонӣ. Ҳисобот дар бораи фаъолияти ҷамъияти дӯстии Тоҷикистон-Ҳиндустон. Ҳисобот дар бораи фаъолияти ҷамъияти дӯстии Тоҷикистон-Покистон.

⁵ Бойгонии чории Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шуъбаи муносибатҳои байналхалқӣ.

• муайян намудани мушкилиҳо дар ҳамкориҳои ҷонибҳо ва пешниҳоди тавсияҳо чихати инкишофи ҳамкориҳои фарҳангӣ.

Объекти таҳқиқоти диссертатсионӣ ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон (охири асри XX - ибтидои асри XXI) мебошад.

Предмети таҳқиқоти диссертатсионӣ давраҳои асосии ташаккул ва инкишофи ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангӣ миёни Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон дар даврони истиқлолият ба шумор меравад.

Асоси методологии диссертатсия. Пояи методологии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз назарияи муносибатҳои байналхалқӣ иборат мебошад. Дар рафти навиштани диссертатсия усулҳои воқеият, таърихият ва системавӣ, таҳлил, тавсиф ва муқоиса истифода шудаанд.

Истифодаи усули таърихӣ ба мо имкон дод, ки таърихи барқарор гардидани муносибатҳои халқӣ тоҷикро бо халқҳои Осиёи Ҷанубӣ таҳлил намоем.

Бо истифода аз усули муқоиса муаллиф давраҳои гуногун, сатҳ ва сифати ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон омӯхта, раванди онҳоро баҳо додааст.

Усули таърихӣ-муқоисавӣ таҳқиқот ба мақсади баҳодиҳии тағйироти муосир ва муайян кардани инкишофи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ дар охири асри XX - ибтидои асри XXI дар соҳаи илм, адабиёт ва фарҳанг истифода шудааст.

Заминаҳои назариявӣ методологии таҳқиқотро қонунҳои амалкунанда, шартномаҳои байнидавлатӣ, изҳороти муштараки сарварони давлатҳо, баромадҳои шахсони расмӣ кишварҳо ва осори олимони ватанию хориҷӣ, ки ба таърихи ташаккули алоқаҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангии халқӣ тоҷик, муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ, аз ҷумла бо давлатҳои Осиёи Ҷанубӣ бахшида шудаанд, ташкил медиҳад.

Соҳаи таҳқиқот. Мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси Шӯрои диссертатсионии БДҚОА 30 - 6D020200- Муносибатҳои байналмилалӣ ва 07.00.15 – Таърихи муносибатҳои байналмилалӣ ва сиёсати хориҷӣ мутобикат менамояд.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Давраҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ солҳои 2011-2020 –ро дар бар мегирад.

Пойгоҳи иттилоотӣ ва таҳлилии таҳқиқотро Концепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, эъломияҳои байналмилалӣ, созишномаҳои байнидавлатӣ, маводи бойгонии ҷорӣ Вазорати қорҳои хориҷӣ, Вазорати фарҳанг, Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ ва байналмилалӣ ташкил медиҳанд. Кори илмӣ –таҳқиқотӣ дар кафедраи ҳуқуқ ва муносибатҳои байналмилалӣи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ иҷро шудааст.

Муътамад будани натиҷаҳои диссертатсия бо маълумоти дақиқ аз сарчашмаҳои расмӣ, ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ ва таълифоти муаллиф асоснок мегардад. Дар натиҷаи таҳлили илмӣ ҳулосаҳову тавсияҳои зарурӣ ва самтҳои афзалиятноки ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон пешниҳод шудаанд.

Навгонии илмӣ диссертатсия дар баррасӣ ва таҳлили илмӣ ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон дар соҳаи илм, адабиёт ва фарҳанг инъикос мешавад. Ба маънои васеъ, навгонии мазкур дар аввалин таҳқиқоти маҷмуии ҳамкориҳои илмӣ, адабӣ ва фарҳангии Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон дар замони муосир ифода гаштааст. Зеро маҳз истиқлолият заминаи роҳандозии ҳамкориҳои мутақобилаи Тоҷикистонро бо давлатҳои дигари ҷомеаи ҷаҳонӣ дар заминаи усули баробарӣ ва даҳолат накардан ба қорҳои дохилии ҷомеа фароҳам овардааст.

Инчунин навгонии диссертатсия дар ҷанбаҳои зерин ифода меёбад:

• таърихи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон мавриди омӯзиш қарор дода шуд;

- ташаккули ҳамкориҳои фарҳангии Тоҷикистон бо Ҳиндустон дар охири асри XX (1991-1999) баррасӣ гашт;
- истиқрор ва инкишофи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Покистон дар охири асри XX таҳлил карда шуд;
- рушди ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон мавриди таҳқиқ қарор гирифт;
- таҳаввули ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Тоҷикистону Покистон баҳо дода шуд;
- рушди ҳамкориҳои илмӣ-адабии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон дар оғози асри XXI таҳлил гардид;
- рушди ҳамкориҳои илмӣ-адабии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Исломии Покистон ва дурнамои он мавриди арзёбӣ қарор гирифт;
- мушкилиҳо дар ҳамкориҳои ҷонибҳо муайян гардида пешниҳодҳо чихати рушди афзалиятноки ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангӣ ироа шуданд.

Муқарраротии асосии таҳқиқот, ки барои дифоъ пешниҳод мегарданд:

1. Ҳамкориҳои халқҳои тоҷику нимҷазираи Ҳиндустон таърихи қадима доранд. Дар масири Роҳи бузурги абрешим инкишофи ҳамкориҳои фарҳангӣ мустақкам гашта, оҳиста-оҳиста ба тавсеаи онҳо мусоидат кардааст. Ин асоси воқеӣ ба ташаккули ҳамкориҳои халқҳо тақвият бахшида, ба муҳочирати намояндагони ҳунару зиё ба Ҳиндустон ва табдили забони тоҷикӣ ба забони корғузурӣ ва давлатӣ дар ин ҷо сабаб гашта, умумияти зиёди фарҳангӣ ва маънавиро миёни халқҳо ба вучуд овард. Дар замони шӯравӣ муносибатҳои Тоҷикистон ҳамчун ҷузъи таркибии ин давлат бо Ҳиндустон ва Покистон ба роҳ монда шуд. Ин ҳамкориҳо заминаи ташаккули муносибати тарафҳо дар замони истиқлолият гардид.

2. Бо касби истиқлолияти сиёсӣ Ҳиндустон яке аз аввалин кишварҳое буд, ки мустақилияти Тоҷикистонро эътироф намуда, бо он муносибатҳои дипломатиро барқарор кард. Дар асоси баробарҳуқуқӣ ва мутақобилият ҳамкориҳои ҷонибҳо, аз ҷумла илмӣ-адабӣ ва фарҳангӣ инкишоф ёфтанд. Дар марҳилаи аввали истиқлолият фарҳанг ва маориф яке аз заминаҳои мустақкам буданд, ки барои ташаккули ҳамкориҳои мутақобила мусоидат намуданд. Нақши фарҳанг ва маориф дар ҳамкориҳои кишварҳо муассир буда, мақоми Ҳиндустон дар омодакунии кадрҳои хоҷагии халқи Тоҷикистон ва Тоҷикистон дар омода намудани мутахассисони соҳаи тибб барои Ҳиндустон назаррас мебошад.

3. Покистон ҳамчун ҷузъи таърихии нимҷазираи Ҳиндустон ва зодаи таъсири мутақобилаи фарҳангӣ ба вучуд омада, дар замони шӯравӣ бо Тоҷикистон, аз ҷумла дар соҳаи илм ва фарҳанг ҳамкорӣ барқарор намуд. Баъди барҳам хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ва истиқлолияти сиёсӣ Тоҷикистон бо он муносибатҳои дипломатиро барқарор карда, заминаи рушди ҳамкориҳо ба миён омаданд. Вале ҷанги шаҳравандӣ монеи инкишофи ҳамкориҳои амиқи илмӣ-адабӣ ва фарҳангии ду кишвар гашт. Новобаста аз ин, ҳамкориҳои тарафҳо дар пешгирии минбаъдаи ҷанги шаҳравандӣ дар Тоҷикистон ва ташкили музокирот назаррас буда, даври сеюми гуфтушуниди тоҷикон дар Покистон баргузур шудааст.

4. Асри XXI бо назардошти тағйироти куллӣ дар самти ҷаҳонишавӣ ва густариши арзишҳои ғарбӣ барои инкишофи ҳамкориҳои фарҳангӣ замина гузошт. Дар ин радиф ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Ҳиндустон дар бахши фарҳанг инъикоси рушди дипломатияи фарҳангӣ ва башардӯстонаи кишвар барои муаррифии арзишҳои таърихӣ, илмӣ ва фарҳангии тоҷикон ба шумор меравад. Аз ҷониби дигар умқи ҳамкориҳои фарҳангӣ яке аз омилҳои муассири густариши ҳамкориҳои бисёрҷанба маҳсуб шуда, чихати ҷамоҳангии амали кишварҳо дар самти пешгирии хатарҳои муосир замина мегардад. Дар баробари ин, бо оғози фаъолияти Комиссияи байниҳуқуматӣ самтҳои ҳамкорӣ васеъ гашта, густариш ёфтанд. Соли 2018 баъди сафари расмӣ Президенти Ҳиндустон Шри Рам Натҳ Ковинд ба

Тоҷикистон заминаҳои ҳамкориҳои гуногунпаҳлу ва пояи ҳукукии ҳамкориҳо гузошта шуд.

5. Оғози асри XXI ва барқарор гаштани сулҳ дар сарзамини тоҷикон ба инкишофи ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Покистон дар соҳаи илмӣ мусоидат кард. Бояд таъкид кард, ки ин ҳамкорӣ на танҳо дар доираи дӯҷониба, балки дар ҷаҳорҷӯбаи созмонҳои минтақавӣ ва байналхалқӣ сурат мегирад. Барои инкишофи ҳамкориҳои кишварҳо дар соҳаҳои гуногун, аз ҷумла илм ва фарҳанг саҳми сарварони кишварҳо ва боздидҳои байнидавлатӣ зиёданд, ки заминаи шартномавӣ ва ҳукукии муносибати тарафҳоро дар асоси усули баробарӣ ва эътирофи манфиатҳои якдигар ба вуҷуд оварданд.

6. Дар заминаи таҳаввулоте, ки дар сатҳи ҷаҳонӣ ба амал омаданд, асри XXI марҳилаи нави инкишофи ҳамкориҳои фарҳангии Тоҷикистон ва Ҳиндустон гаштааст. Дар ин давра бо кӯмаки Ҷамъияти дӯстии Тоҷикистон ва алоқаҳои фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷӣ, сафорати Ҳиндустон дар Тоҷикистон чорабиниҳои гуногуни фарҳангиро амалӣ менамояд, ки ба ҳукми анъана даромада, барномаҳои мухталифи бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси техникаи кормандони давлатӣ, донишҷӯён ва шаҳрвандони тоҷикро фаро гирифтанд. Аз тарафи дигар, мубодилаи донишҷӯён дар риштаи тиббӣ афзоиш ёфта, шумораи зиёди онҳо дар Донишгоҳи тиббии Тоҷикистон ба номи Абуалӣ ибни Сино таҳсил мекунанд.

7. Таъсири ҷаҳонишавӣ ва ташаккули фарҳанги ҷаҳонӣ ба равобити илмӣ-адабии Тоҷикистон ва Покистон таъсири муассир расонид. Дар қаринаи дипломатияи фарҳангӣ ва башардӯстонаи ҷумҳурӣ густариши ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ бо Покистон бинобар умумиятҳои зиёди таърихӣ ва фарҳангӣ муҳим арзёбӣ мегардад. Дар оғози асри XXI дар Покистон муносибат нисбат ба бунёдгароии исломӣ тағйир ёфта, муносибат бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дигаргун гашт. Дар ин радиф бо назардошти хатарҳои минбаъда аз мадрасҳои Покистон зиёда аз 3000 толибилмони тоҷик ба ватан баргардонида шуданд. Зиёда аз он ҳамкориҳои илмӣ адабӣ дар сатҳи Академияҳои миллии илмҳо, муассисаҳои олии кишвар тақвият ёфтанд, ки баргузориҳои Анҷумани Иқбол ва мубодилаи донишҷӯён аз он шаҳодат медиҳанд.

Аҳамияти назариявии диссертатсия бо имконияти истифодаи натиҷаҳои он дар соҳаи илм ва фарҳанг, инчунин дар раванди таълими курсҳои «Омили фарҳангӣ дар сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Ҳамкориҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ» ва инчунин курсҳои махсус оид ба марҳилаҳои ташаккули ҳамкориҳои фарҳангӣ ва илмӣ дар мактабҳои олии кишвар вобаста аст. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд ҳангоми навиштани рисолаҳо бахшида ба ҳаёти фарҳангии халқҳои Тоҷикистон ва кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ, маводи таълимӣ, методӣ, курси лексияҳо оид ба таърихи ватанӣ ва муносибатҳои байналхалқӣ истифода шаванд.

Аҳамияти амалии диссертатсия аз он иборат аст, ки тавсияҳо ва пешниҳодҳои муаллиф метавонанд дар фаъолияти Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати корҳои хориҷӣ, Вазорати маориф ва илм, Вазорати фарҳанг, Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ва сохторҳои марбутатаи Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон чихати беҳтар намудани ҳамкориҳои фарҳангӣ ва илмӣ мавриди истифода қарор гиранд.

Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд ҳангоми тартиб додани нақшаҳои инкишофи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ дар самти таҳким ва умқи ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангӣ мавриди истифода қарор дода шаванд.

Ҷаҳорҷӯбаи хронологии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз соли 1991 то соли 2018-ро дар бар мегирад. Агар нуқтаи оғози таҳқиқи диссертатсия бо истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва оғози марҳилаи нав дар ҳаёти сиёсии халқи тоҷик алоқаманд бошад, пас дар соли 2018 байни Тоҷикистон ва Ҳиндустон ва Тоҷикистону Покистон маҷмуи созишномаҳои ба имзо расиданд, ки моҳияти ҳамкориҳои мутақобилаи тарафҳоро ҳам дар асоси дӯҷониба ва ҳам бисёрҷониба муайян карданд.

Дар баробари ин, барои тасвири воқеии таърихи ҳамкориҳои кишварҳо, марҳалаҳои асосии таърихи умумии халқҳо аз даврони қадим, асрҳои миёна то замони мавҷудияти Иттиҳоди Шӯравӣ ба таври мухтасар таъкид шудааст.

Таъйиди диссертатсия ва иттилоот оид ба истифодаи натиҷаҳои он. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот ва муқаррароти диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, конференсҳои ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ дар Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рудакӣ интишор гардидаанд. Ҷанбаҳои алоҳидаи назариявӣ ва тавсияҳои диссертатсия дар раванди таълимии фанҳои “Таърихи халқи тоҷик” ва “Таърихи дипломатияи тоҷик” дар Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рудакӣ истифода шудаанд.

Саҳми шахсии доғалаби унвони илмӣ. Ҳамаи марҳилаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ, аз интиҳоби мавзӯ, муайян намудани мубрамияти он, муайян кардани мақсад ва иҷрои вазифаҳо бо иштироки бевоситаи унвончӯ анҷом дода шудаанд. Муваққил дар қараёни қор ба рушди ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон аҳамияти ҷиддӣ додааст. Ӯ ҳамчунин хулосаҳо ва тавсияҳои амалиро пешниҳод намуда, вобаста ба муҳтавои мавзӯ мақолаҳои илмӣ таълиф намудааст.

Тасвиби натиҷаҳои таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар ҷаласаи кафедраҳои муштараки факултети таърих, ҳуқуқ ва муносибатҳои байналмилалӣи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рудакӣ, кафедраҳои муносибатҳои байналхалқӣ, дипломатия ва сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақашиносии хориҷии факултети муносибатҳои байналхалқӣи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон муҳокима гардида ба ҳимоя тавсия шудааст. Аз рӯйи натиҷаҳои таҳқиқот маърузаҳои илмӣ дар конференсҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ пешниҳод шуда, онҳо дар маҷаллаҳои илмӣ ва матбуоти ҷумҳуриявӣ ба нашр расидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, ҳафт зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат буда, дар ҳаҷми 170 саҳифаи матни компютерӣ навишта шудааст.

ҚИСМАТИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима мубрамияти мавзӯ асоснок гардида, сатҳи омузиши он, мавзӯ, объект, мақсаду вазифаҳои таҳқиқот, асосҳои методологӣ, назариявӣ, навгонии илмӣ, нуқтаҳои илмии ба Ҳимоя пешниҳодшуда, аҳамияти назариявӣ ва амалии диссертатсия муайян карда шудааст. Инчунин тасвиби натиҷаҳои таҳқиқот, саҳми шахсии довталаб, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия нишон дода шудааст, ки махсусияти ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон дар соҳаи илмӣ-адабӣ ва фарҳангӣ дар охири асри XX ва оғози асри XXI инъикос менамояд.

Боби якуми диссертатсия - «**Ташаккули ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон**» аз се зербоб иборат аст. Дар ин боб муаллиф омилҳои таърихӣ ва заминаҳои рушди ҳамкориҳои халқи тоҷикро бо халқҳои Осиёи Ҷанубӣ баррасӣ намудааст. Инчунин, муаллиф марҳилаҳои таърихӣ истиқрор ва инкишофи ҳамкориҳои халқи тоҷикро бо халқҳои Ҳиндустон ва Покистон ҳамчун заминаи мустақам гаштани ин ҳамкориҳо дар солҳои 1991-1999 таъкид намудааст.

Зербоби якуми ин боб - «**Аз таърихи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон**» ном дошта, муаллиф ҷанбаҳои асосии раванди истиқрори робитаҳои мутақобилаи Тоҷикистонро бо Ҳиндустону Покистон таҳлил намудааст. Ба ақидаи муаллиф Ҳиндустону Покистон барои Тоҷикистон ва мардуми тоҷик кишварҳои дӯст ба шумор рафта, миёни давлатҳои алоқаҳои таърихан ташаккулёфтаи фарҳангӣ мавҷуд аст.

Халқҳои тоҷик ҳинд дорой таъриху суннатҳои бою бостонӣ буда, решаи онҳо ба давраҳои хеле қадим мерасад. Яке аз муҳимтарин омиле, ки Тоҷикистонро бо Ҳиндустону Покистон мепайвандад, умумияти таърихӣ ва фарҳангии ин халқҳо мебошад. Ин робитаҳо аз ҳамкориву муносибатҳои гуногуни илмӣ, адабӣ, санъат ва динӣ, ки дар тӯли беш аз дувуним ҳазор сол дар байни ду халқи бо ҳам дӯст вучуд дошт, ғизо мегирифтанд. Охири бозёфтҳои илмиву бостоншиносӣ, аз қабилҳои муҷассамаи 12 метраи Готай Буддха дар Ачинатеппай Тоҷикистон, Ҳамоҳангии готҳои «Авесто» ва гитҳои «Ригведа» - ро нишон медиҳад. Калимаи санскритии «виҳара» (маъбад, ибодатгоҳ) – ро бо номи шаҳри бостонии Бухоро алоқаманд менамоянд. Инчунин, тавассути донишманди маъруфи тоҷик Муҳаммади Хоразмӣ низомии шумури даҳии ҳиндӣ дар тамоми ҷаҳон паҳн гардидааст, ки яке аз далелҳои дигар аз ин робитаҳои хеле қадимаи илмӣ, адабӣ ва фарҳангии давлатҳои гувоҳӣ медиҳанд¹.

Бояд қайд намуд, ки ҳамкориҳои халқҳои тоҷик нимҷазираи Ҳиндустон, махсусан дар соҳаи илму фарҳанг таърихӣ қадима дошта, дар рафти ҳамкориҳои мутақобила таъсири фарҳангу маънавияти онҳо ба якдигар назаррас мебошад. Нақши бузурги тамаддуни суғдиҳо дар масири Роҳи абрешим ва таъсири он ба минтақаи Осиёи Ҷанубӣ далели ин гуфтаҳо аст. Агар суғдиҳо дар масири Роҳи абрешим ба густариши дастовардҳои иқтисодӣ ва фарҳангӣ мусоидат карда бошанд, пас нақши бохтариҳо дар паҳн кардани мероси қадим ба Шарқ, дар густариши фарҳанги буддоия ва арзишҳои мухталифи динӣ ниҳоят бузург мебошад².

Бо ташкили давлати абарқудрати Шӯравӣ ҳамкориҳои ҷонибҳо дар сатҳи нав ба роҳ монда шуданд. Мутаассифона Ҳиндустон дар асоси омилҳои динӣ тақсим шуда, дар фазои он се давлат – Ҳиндустон, Покистон ва Бангладеш пайдо шуданд. Махсусан, ҳамкориҳои тоҷикон дар ҳайати Иттифоқи Шӯравӣ бо Ҳиндустон нисбатан хуб буданд, ки тамоми соҳаҳои фарҳангиро дар бар мегирифтанд.

¹ Убайдуллоев, З.Ф. Индия и Таджикистан: отношения в современный период и перспективы их развития // Индийские исследования в странах СНГ. Материалы научной конференции. [Текст] / З.Ф. Убайдуллоев. - М.: 2007. - С. 435.

² Майтдинова, Г. Диалог цивилизаций в центральноазиатском ареале Великого шелкового пути: исторический опыт интеграции и ориентиры XXI - века. [Текст] / Г. Майтдинова. - Душанбе: 2015. - С. 6.

Дар зербоби дуюми боби якум - «**Ташаккули ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон дар охири асри XX (солҳои 1991-1999)**», муаллиф масъалаи ташаккул ва рушди ҳамкориҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо Ҷумҳурии Ҳиндустон дар охири асри XX мавриди таҳқиқ қарор дода, самтҳои асосии ҳамкориҳои илмӣ ва фарҳангии давлатҳоро дар солҳои аввали истиқлолият нишон додааст.

Ҳамкориҳои фарҳангии Тоҷикистон ва Ҳиндустон дар оғози марҳилаи истиқлолият аз заминаи даврони шӯравӣ маншаъ мегиранд. Муносибатҳои дипломатӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ҳиндустон 28-уми августи соли 1992 барқарор гардиданд¹. Рушди муносибатҳои мутақобилаи кишварҳо чӣ бар асоси тавофуқномаҳои дучониба ва ҳам дар ҷаҳорҷӯби созмонҳои минтақавӣ ба нафъи ду кишвар ва дар маҷмӯъ, ба манфиати сулҳу субот ва амният буда, боиси рушди алоқаҳои фарҳангӣ миёни давлатҳо гардиданд.

Аз ҷониби дигар, ҳамкорӣ бо Ҳиндустон дар соҳаи татбиқи арзишҳои демократӣ, дунявӣ ва ташкили давлати ҳуқуқбунёд, ки ҳадафи асосии кишварӣ мо аз рӯзҳои аввали истиқлолият буд, барои Тоҷикистон аҳамияти муҳим дорад. Тавре Пешвои миллат таъкид менамояд: “Ба андешаи мо демократия шакли пешрафта ва қобили қабули созмондихии низомӣ сиёсӣ ва фаъолияти иҷтимоӣ буда, бо сирати иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва хислати тамаддуни ҳамаи миллатҳо ва халқҳо созгор аст. Масалан, таҷрибаи таърихии мамӯлики ҷаҳон, аз ҷумла Ҳиндустон исботи он аст”².

Зербоби сеюм - «**Истиқрори ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Исломии Покистон дар охири асри XX**» ном дошта, дар он муаллиф махсусияти истиқрори ҳамкориҳои дипломатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо Ҷумҳурии Исломии Покистон дар охири асри XX таҳлил намудааст.

Тоҷикистон аз байни давлатҳои Осиёи Марказӣ кишварӣ наздиктарин бо Покистон мебошад ва ҳар ду давлат дорои тамаддуну фарҳанги муштарак буда, ҳоло робитаҳои хуби дипломатӣ доранд. Ҷумҳурии Исломии Покистон яке аз кишварҳои бузурги минтақаи Осиёи Ҷанубӣ ва ҳамсоғони Тоҷикистон буда, фосилаи наздиктарини роҳи заминӣ байни Тоҷикистон ва Покистон дар минтақаи Ваҳони Бадахшон аз 15 то 60 км.-ро ташкил медиҳад.

Маҳз баҳри тақвияти муносибатҳои дучонибаи кишварҳо дар асоси баробарӣ ва эътирофи манфиатҳои мутақобила, Ҷумҳурии Исломии Покистон истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба расмият шинохта, миёни ду давлат муносибатҳои дипломатӣ 6 июни соли 1992 барқарор гардид³.

Бо касби истиқлолияти сиёсӣ Тоҷикистон ҳамчун субъекти мустақили муносибатҳои байналхалқӣ аз тарафи Ҳиндустон ва Покистон эътироф шуда, миёни давлатҳо муносибатҳои дипломатӣ ва фарҳангӣ барқарор гардиданд. Вале ҳамкориҳои фарҳангӣ, илмӣ ва башардустона миёни давлатҳо бо сабаби сар задани ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон низои дохилии Афғонистон ва набудани роҳи бевосита миёни давлатҳо густариши бештар пайдо накард. Новобаста аз ин, пояи шартномавӣ-ҳуқуқӣ дар байни кишварҳо шароити созгор фароҳам овард, ки аввалин қадамҳо дар самти инкишофи ҳамкориҳои фарҳангӣ гузошта шаванд ва дар сафарҳои мунтазами сатҳҳои олӣ ва баланд, ташкили намояндагҳои дипломатӣ ва рӯзҳои фарҳангӣ ифода ёфтанд.

Боби дуюми диссертатсия - «**Таҳаввули ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Ҳиндустон ва Покистон дар соҳаи фарҳанг (солҳои 2000-2018)**» номгузори шуда, аз ду зербоб иборат мебошад. Дар ин боб муаллиф масъалаҳои рушди ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон дар соҳаи фарҳанг дар ибтидои асри XXI мавриди омӯзиш қарор дода, нақши омили фарҳангиро дар

¹ 25 қадам дар паҳнои олам. [Матн] - Душанбе: 2016. – С. 81.

² Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. [Матн] Ҷ. VI. - Душанбе: 2006. - С. 395.

³ Муносибатҳои Тоҷикистон бо Покистон. [Манбаи электронӣ] // URL: <https://mfa.tj/tg/main/view/23/munosibathoi-tojikiston-bo-pokiston>. (санаи мурочиат. 28.06.2018).

мачмӯи муносибатҳои дучонибаи Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ баҳогузори намудааст.

Зербоби аввали ин боб - «**Рушди ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон**» буда, муаллиф самтҳои калидии ҳамкориҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва заминаҳои шартномавӣ-ҳуқуқии алоқаҳои фарҳангии ҷонибхоро муайян намудааст.

Бо назардошти вазъи ҳассоси оғози ҳазораи навин Ҷумҳурии Тоҷикистон дипломатияи фарҳангӣ ва башардӯстонаро амалӣ месозад, ки яке аз ҳадафҳои асосии он таҳкими пояҳои шартномавӣ ҳуқуқии робитаҳои фарҳангӣ ва башардӯстона бо кишварҳои хориҷӣ ва созмонҳои байналмилалӣ минтақавӣ мебошад¹.

Дар ин радиф, густариши ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон бо назардошти умумияти фарҳангӣ, гузаштаи таърихӣ, баъзе умумиятҳои динӣ ва нақши ин кишвар дар равандҳои ҷаҳонӣ аҳамияти хоса дошта, ҷиҳати муаррифии фарҳангу тамаддуни тоҷикон дар сахнаи минтақавӣ ва байналхалқӣ нақши муассир мерасонад.

Ба қавли Пешвои миллат яке аз омилҳои мусоиди пешрафти кишвари мо дар шароити соҳибистиклолӣ ҳамсоғӣ бо кишварҳоест, ки иқтисоди сареҳан рушдбанда доранд ва дорои қаробати забониву таърихӣ ва фарҳангӣ ҳастанд. Табиист, ки дар байни онҳо Ҳиндустон мақоми хоса дорад. Мо онро баланд арзёбӣ менамоем ва аз имкони эҳёву рушди робитаҳо бо кишвари шумо бо кадрҳои истифода хоҳем кард. Ҳоло дар харитаи сиёсии ҷаҳон Ҳиндустон мақоми кишвареро дорост, ки нерӯи худро торафт тақвият мебахшад, соҳибқудрат ва обрӯманд мебошад.

Мо шоҳиди рушди босуръати кишвари шумо ҳастем, комёбиҳои мутахассисини шуморо дар соҳаҳои технологияи пешрафта ва барномаҳои компютерӣ баланд арзёбӣ мекунем ва шайдои таърих, фарҳанг ва тамаддуни кӯҳан ва волои шумо ҳастем².

Баргузориҳои рӯзҳои фарҳангии Тоҷикистон дар Ҳиндустон ва рӯзҳои фарҳангии Ҳиндустон дар Тоҷикистон ба анъанаи нек мубаддал гаштааст, инчунин ҳамасола чорабиниҳои гуногуни фарҳангӣ ва намоишҳои филмҳои миллии баргузор мегарданд³. Дар ин самт 20 апрели соли 2015 дар шаҳри Душанбе Рӯзҳои фарҳангии Ҳиндустон дар Тоҷикистон оғоз гардид, ки дар рафти он аз ин кишвар зиёда аз 40 хунарманд ширкат доштанд⁴.

Ҳамкориҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ҳиндустон дар доираи СҲШ ба ғановати дучониба мусоидат карда, ба халқҳои ду давлат эҳсоси дарки алоқамандии фарҳангиро фароҳам оварда, ҳамкориҳои дучонибаи давлатҳоро дар дигар соҳаҳо тақвият мебахшад.

Зербоби дуюми ин боб - «**Таҳаввули ҳамкориҳои илмӣ-фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Исломии Покистон**» ном дошта, муаллиф марҳилаҳо ва самтҳои асосии робитаҳои фарҳангиро миёни Тоҷикистон ва Покистон таҳқиқ намудааст.

Ҳамкориҳои фарҳангӣ дар низоми муносибатҳои Тоҷикистон бо Покистон нақши муассир доранд. Баъди эълони сиёсати “дарҳои кушод” дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ибтидои асри XXI, муносибатҳои дучонибаи Тоҷикистону Покистон дар тамоми соҳаҳо, аз ҷумла дар соҳаи фарҳанг тавсеа ёфтанд.

¹ Концепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 январи соли 2015, №332 тасдиқ шудааст. [Манбаи электронӣ] // [URL:http://mfa.tj/?l=tj&cat=109 &art=1072](http://mfa.tj/?l=tj&cat=109&art=1072). (санаи мурочиат. 20.11.2017).

² Раҳмон, Э. Суханронӣ дар семинари бахшида ба нақши Тоҷикистон дар ҳамкориҳои минтақавӣ Деҳлӣ, 7 августи соли 2006 / Истиклолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. [Матн] Ҷ. VII. – Душанбе: 2007. - С. 137.

³ Сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар масири истиқлолият. [Матн] - Душанбе: 2011. – С. 56.

⁴ В Душанбе пройдут дни культуры Индии [Электронный ресурс] URL:<https://tj.sputniknews.ru/culture/20160415/1019260163.html> (дата обращения. 05.01.2017).

Пояи шартномавӣ-ҳуқуқии муносибатҳои дучонибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ислонии Покистонро зиёда аз 55 созишномаю ёддоштҳои тафохуми байниҳукумати ва байнисоҳавӣ ташкил медиҳанд, ки робитаҳои мутақобилаи давлатҳоро дар соҳаи фарҳанг низ дар бар мегиранд.

Асри XXI бо густариши равандҳои ҷаҳонишавӣ ва паҳншавии арзишҳои ғарбӣ оғоз шуд, ки барои кишварҳои миллӣ як қатор таҳдиду хатарҳо низ доранд. Барои ҳифзи асолати миллӣ ва фарҳангӣ бояд арзишҳои миллӣ ва хусусиятҳои фарҳангии таърихино на танҳо дар замири фарзандони миллат ҷой кард, балки ба воситаи ҳамкорҳои судманди фарҳангӣ, илмӣ ва техникӣ бо дигар давлатҳо, аз ҷумла бо Ҷумҳурии Ислонии Покистон муаррифӣ намуд. Маҳз барои ҳамин Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамкориҳои фарҳангиро бо Ҷумҳурии Ислонии Покистон ҳамчониба дастгирӣ менамояд.

Фарҳанг дар муносибатҳои Тоҷикистону Покистон на танҳо ҳамчун воситаи ҳамкорӣ, балки ҳифзи асолати таърихӣ ва муаррифии умумиятҳои тамаддунӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ ва шусташавии айнияти фарҳангӣ ба ҳисоб меравад.

Боби сеюми рисола - «**Рушди ҳамкориҳои илмӣ-адабии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ дар оғози асри XXI ва дурнамои он**» номгузорӣ шуда, аз ду зербоб иборат мебошад. Дар ин боб, муаллиф хусусияти алоқаҳои илмӣ-фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва кишварҳои Осиёи Ҷанубиро дар оғози асри XXI дар доираи Созмони Ҳамкориҳои Шанхай ва Созмони Ҳамкориҳои Ислонӣ баррасӣ намудааст.

Дар зербоби якуми ин боб - «**Рушди ҳамкориҳои илмӣ-адабии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон дар оғози асри XXI**» муаллиф ҳамкориҳои илмӣ-адабии Тоҷикистонро бо Ҳиндустон баррасӣ намуда, дастовардҳои ҳар ду давлатро дар ин самт таҳлил намудааст. Инчунин, муаллиф дурнамои густариши ҳамкориҳои илмӣ-адабии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ҳиндустонро баҳогузорӣ намуда, зарурати таъсиси комиссияи байниҳукумати барои тақвияти робитаҳои илмӣ-адабӣ таъкид намудааст.

Маориф ва илм, бешубҳа, аз омилҳои муҳимтарини ташаккули сармояи инсонӣ ба шумор рафта, дар ҳар даври замон барои рушди ҷомеа ва гузариш ба марҳалаҳои нави фарҳангӣ нақши муҳим бозидааст. Низоми ташаккулёфтаи маориф ва илм, пеш аз ҳама, сифати рушди сармояи инсонӣ ва сатҳи зехнияти ҷомеаро дар бар гирифта, дар марҳалаи имрӯзаи иҷтимоӣ фарҳангии ҷомеа пешрафту рақобатпазирии кишварҳо маҳз аз ташкили дурусти фаъолияти ин соҳа вобастагӣ дорад¹.

Дар густариши ҳамкориҳои илмӣ-адабии давлатҳо сафари расмӣи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Раҳмон ба Ҷумҳурии Ҳиндустон дар санаи 6 - 10 августи соли 2006 аҳамияти хоса дорад.

Дар рафти ин сафар аз ҷумла Барномаи ҳамкорӣ байни Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Департаменти илму технологияи Вазорати илму технологияи Ҷумҳурии Ҳиндустон барои давраи солҳои 2006 – 2008 ба имзо расид².

Ҳамкорӣ бо Ҷумҳурии Ҳиндустон барои Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳим мебошад. Эҳё ва густариши робитаҳои гуногунҷабҳа бо Ҳиндустон дастоварди муҳими сиёсати хориҷӣ аст. Дар шароити рушди босуръати Тоҷикистон ва Ҳиндустон барои сатҳи нави ҳамкориҳои техникӣ ва технологӣ, қабл аз ҳама дар бахши истифодаи шабакаҳои пешрафтаи компютерӣ ва иттилоотӣ тадриҷан шароити зарурӣ фароҳам мегардад³.

¹ Қурбонов, А.Ш. Маориф ва илм омилҳои муҳимтарини рушди инсонӣ. [Матн] // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. Маркази тадқиқоти стратегӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. № 6 (49). – Душанбе: 2015. - С. 92.

² Шарипов, А. Эмомалӣ Раҳмонов: Соли тамаддуни ориёӣ. (Сиёсати дохилӣ ва хориҷии Президенти Тоҷикистон дар соли 2006) [Матн] / А. Шарипов., З. Сирочов. - Душанбе: 2006. - С. 442.

³ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ соли 2006. [Манбаи электронӣ] URL:<http://prezident.tj/node/198> (санаи мурочиат. 22.04.2017).

Ҳамкорӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ҳиндустон дар соҳаи маориф дар доираи Барномаи табодул байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Ҳиндустон оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи маориф аз 31 августи соли 2012 ва Ёддошти тафохум байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Ҳиндустон оид ба татбиқи лоиҳаи «Озмоишгоҳи муосири техникии Ҳиндустон - Тоҷикистон» аз 25 январи соли 2010 ба роҳ монда шудааст¹.

Бо қабул шудани Ҳиндустон ва Покистон ба узвияти СҲШ заминаи ҳамкориҳои фарҳангӣ ва илмӣ-адабӣ байни кишварҳои аъзо мустақкам шуд, ки метавонад дар оянда густариши алоқаҳои дутарафа ва бисётарафиро вусъат бахшад. Дар доираи барномаҳои гуногуни сомон, аз ҷумла Донишгоҳи СҲШ ташаббусҳои зиёди амиқ кардани ҳамкориҳои фарҳангӣ ва илмӣ ба роҳ монда шудаанд. Яке аз ташаббусҳо – ташкили корти ҷавонони аъзои СҲШ (SCO Youth Card), ташкили коромӯзии намояндагони касбу кори гуногун дар қорхонаҳои истеҳсолии кишварҳои СҲШ мебошад. Дар ин радиқ, баргузориҳои фестивали байналхалқии «Баҳори донишҷӯёни кишварҳои СҲШ», инчунин Форуми дуҷоми ҷавонон оид ба соҳибкорӣ ва ҳамкориҳои сарҳадӣ қобили қайд мебошад. Аз 23 то 26 майи соли 2017 дар Донишгоҳи давлатии Белгород Форуми дуҷоми ҷавонони донишгоҳҳои кишварҳои СҲШ – соли 2017 доир шуд. Самти асосии он муаррифии лоиҳаи байналмилалӣ Донишгоҳи СҲШ, тақвияти ҳамкориҳои инноватсионӣ ва илмӣ, алоқаҳои фарҳангии донишҷӯёни кишварҳои СҲШ ба ҳисоб мерафт².

Зербоби дуҷоми боби сеюм - «**Рушди ҳамкориҳои илмӣ-адабии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Исломии Покистон ва дурнамои он**» ном дошта, муаллиф масъалаи ташаккул ва рушди ҳамкориҳои илмӣ-адабии Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо Ҷумҳурии Исломии Покистон таҳлил намуда, мушқилот ва дурнамои робитаҳои илмӣ-адабии давлатҳоро нишон додааст.

Дар бораи муносибатҳои дучонибаи илмӣ-адабии Тоҷикистон ва Покистон тайи солҳои 50-90-уми садсолаи гузашта дар китоби Қ. Расулиён “Покистон” маълумоти муфассал гирд оварда шудааст³. Муҳаққиқ таваҷҷӯҳи асосиро ба оғози муносибатҳои илмӣ-адабӣ миёни давлатҳо ва вазъи кунуниву дурнамои рабобити гуногунҷабҳаи фарҳангии ҳар ду кишвар равона намудааст.

Яке аз ҷанбаҳои муҳими ҳамкориҳои илмӣ-адабии давлатҳоро дар замони муосир раванди бозомӯзии мутахассисон ташкил медиҳад. Ҷумҳурии Исломии Покистон дар бозомӯзии мутахассисони тоҷик дар бахшҳои мухталиф хидмати сазовор намудааст. Аз ҷумла, дар қурсҳои бозомӯзии дипломатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки тибқи шартнома байни ВКХ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ВКХ Ҷумҳурии Исломии Покистон дар шаҳри Исломобод ба даст оварда шуда буд, аз соли 1992 то соли 2006 - 31 мутахассисони вазорати марбутай Ҷумҳурии Тоҷикистон малакаи касбии худро баланд бардоштаанд⁴.

Дар Покистон соли 2003 «Соли Иқбол» эълон гашт. Ба ин муносибат бо ташаббуси Академияи Иқболи Покистон моҳи апрел конференсияи илмӣ байналмиллалӣ доир гардид. Дар он дар қатори 36 олимони аз 25 давлатҳои ҷаҳон, аз ҷумла олимони шинохтаи тоҷик профессор Ҳабибулло Раҷабов, ходимони илмӣ Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон Шарафниссо Пӯлодова ва Сайфиддин Акрамов низ иштирок намуда, суҳанронӣ карданд⁵.

¹ Бойгонии ҷорӣ Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон Оид ба мулоқоти вазирони қорҳои қоричии Тоҷикистону Ҳиндустон. 10/2-1605 аз 12 сентябри соли 2019.

² Молодежный форум университетов стран СҲШ-2017 [Электронный ресурс] URL:<http://www.eurasianspace.com/news/nauka-i-> (дата обращения. 16.04.2018).

³ Расулиён, Қ. Покистон (роҳнамои мухтасар). [Матн] / Қ. Расулиён. – Душанбе: 1997. – С. 57.

⁴ Дипломатияи Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз. [Матн] – Душанбе: 2009. – С. 136.

⁵ Бобоҳонов, М. Таърихи тоҷикони ҷаҳон (тоҷикон ва ирреденту диаспораҳои онҳо) [Матн] / М. Бобоҳонов. - Душанбе: 2011. – С. 333.

Самтҳои афзалиятноки рушди ҳамкориҳои судманди дучониба байни ду кишвар дар соҳаи маориф, дар мулоқоти вазирони маорифи Тоҷикистон ва Покистон, ки 26 июни соли 2006 дар чараёни баргузорию воҳӯрии вазирони маорифи кишварҳои исломӣ дар шаҳри Исфохони Ҷумҳурии Ислामी Эрон доир гардид, мавриди баррасӣ қарор гирифта буданд¹.

Самти дигари ҳамкориҳои кишварҳо дар соҳаи илм ин ҳамкориҳои Институтҳои Соҳавии Академияҳои миллии илмҳои Тоҷикистон ва Покистон мебошад. Масалан, Институти омӯзиши масоили давлатҳои Осиё ва Аврупо дар ин бахш ҳамкориҳои мутақобиларо бо ниҳодҳои илмӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ ва иҷтимоии Покистон ба роҳ мондааст².

Боварии комил дорем, ки инкишофи ҳамкориҳои гуногунҷанбаи Академияҳои илмӣ кишварҳои аъзои СҶШ ба мустақкам гардидани алоқаҳои фарҳангӣ, илмӣ-адабӣ ва баланд бардоштани иқтидори илмӣ-техникӣ, технологияи муосир ва имкониятҳои иқтисодии кишварҳои аъзои СҶШ, дастбӣ ба ҳадафҳои муайяннамудаи созмон мусоидат хоҳад кард³.

Ҳамкориҳо дар соҳаи маориф дар доираи СҶШ сол то сол меафзояд. Ҳавасмандгардонии ҳамкориҳои босамари минтақавӣ дар соҳаи фарҳанг ва дигар соҳаҳо, ки манфиати умумиро ифода менамоянд, аз мақсаду вазифаҳои асосии созмон ба шумор мераванд⁴.

Дар асри XXI давлатҳои аъзои СҶШ ҳамкориҳои манфиатборро дар соҳаҳои фарҳангӣ-гуманитарӣ ва илмӣ-техникӣ тақвият дода, мубодилаи донишҷӯён, оморасозии мутахассисони баландихтисос, бозомӯзии кормандони касбу корӣ гуногун, табодули дастовардҳои илмӣ-техникӣ, баргузорию рӯзҳои фарҳангӣ, фестивалу симпозиумҳои илмӣ-фарҳангиро ташкил менамоянд.

Дар хулоса натиҷаҳои ба дастмада, тавсеаҳо ва пешниҳодҳои муаллиф оварда шудаанд.

I. Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Ислामी Покистон таҳқиқ намуда, метавон таъкид намуд, ки:

- зиёда аз 800 сол забони тоҷикӣ-форсӣ дар Ҳиндустон забони коргузори ба ҳисоб мерафт, новобаста аз он, ки дар забони маъмултари халқҳои Ҳиндустон забони панҷобӣ 40 — 50 фоизи калимаҳо бо забони тоҷикӣ умумият доранд. Чунин умумият ба ҳамкориҳои самаранок, аз як тараф байни Тоҷикистону Ҳиндустон ва аз тарафи дигар, миёни Тоҷикистону Покистон такони тоза мебахшад.

- ин умумият барои барқарор ва инкишофи ҳамкориҳои фарҳангӣ ва илмӣ-адабии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Ислामी Покистон дар шароити истиқлолият замина гузошт. Ин робитаҳо бо дарназардошти қатъи ҷанги шаҳрвандӣ, бартараф кардани бухрони иқтисодӣ ва боло рафтани мақоми Тоҷикистон дар саҳнаи ҷаҳонӣ тақвият ёфтанд. Дар радиҳои ҳамкориҳои фарҳангӣ 22-26 январи соли 1993 дар шаҳри Душанбе ҳафтаи Ҳиндустон дар Тоҷикистон барпо гардид [3-М];

Таҳлили ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Ислामी Покистон нишон медиҳанд, ки сатҳу сифати алоқаҳои дучониба ва

¹ Шодиев, Ҳ. Дурнамои муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ислामी Покистон. [Матн] / Ҳ. Шодиев // Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир. №2(15) 2007. – С. 61.

² Ҳисобот оид ба фаъолияти Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2018. – Душанбе: 2019. – С. 333.

³ Дубовицкая, И. Наука ШОС - единство многообразия [Электронный ресурс] URL: <http://www.infoshos.ru/gu/?idn=2542> (дата обращения. 25.06.2020).

⁴ Тоҷикистон ва Созмони Ҳамкорию Шанхай. [Манбаи электронӣ] URL:<http://mfa.tj/tj/tamos?l=tj&cat=34&art=132>. (санаи мурочиат. 17.10.2018).

бисёрҷонибаи давлатҳо дар соҳаҳои фарҳанг ва илму адаб дар сатҳи баланд қарор доранд ва дурнамои рушди муносибатҳо дар ин соҳаҳо имконпазир аст:

- Тоҷикистон дар барномаи Шӯрои Ҳиндустон оид ба лоиҳаҳои фарҳангӣ (ICCR) иштирок менамояд, ки дар асоси он барои донишҷӯён ва соҳибунвонон таҳсил ва тақмили ихтисосро дар донишгоҳҳои Ҳиндустон бо пардохти идрорпулӣ, пардохти хароҷоти рафту баргашт ба Ҳиндустон ва хобгоҳхоро барои зист пешниҳод менамояд. Дар Ҳиндустон низ донишҷӯёни Тоҷикистон имтиёзоти иловагӣ доранд, фаёлона аз барномаи таълимии ПТЕС, аз ҷумла дар соҳаи идоракунӣ, иқтисод ва молия истифода мебаранд. Ҳиндустон ҳайати қувваҳои хушкігард ва ҳарбӣ-ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистонро таълим медиҳад. Донишҷӯёни Ҳиндустон бошанд дар Донишгоҳи давлатии тибӣ ва дигар донишгоҳҳои Тоҷикистон таълим мегиранд [6-М];

- хусусияти ҳамкориҳои илмӣ-технии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ҳиндустон дар вориднамоӣ ва истифодаи технологияҳои компютерӣ ва таъминоти барномавии онҳо инъикос меёбад. Инчунин, густариши ҳамкориҳо дар соҳаи ҷалби технологияи кимиёвӣ барои корхонаҳои кимиёвии Ёвон ва Исфара ва технологияи сохтмони НБО-и хурд, метавонанд талаботи аҳолии маҳаллиро бо нерӯи барқи қонеъ намояд;

- раванди рушди ҳамкориҳои мутақобилаи давлатҳо дар соҳаи маориф дар ташкили таҷрибаи харсолаи забонамӯзӣ барои донишҷӯёни шӯъбаи ҳиндӣ факултети шарқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар мактабҳои олии ҳиндӣ инъикос мегардад;

- бо назардошти нақш ва дараҷаи нуфузи Ҷумҳурии Исломии Покистон ҳамчун давлати бузурги минтақа дар равандҳои сиёсии минтақа, инчунин робитаҳои бисёрасраи таърихӣ ва фарҳангии тоҷикон бо покистониҳо ва имкониятҳои зиёди иқтисодӣ ва технологияи он Ҷумҳурии Тоҷикистон аз оғози даврони истиқлолияти давлатии ҳеш то ба имрӯз пайваста кӯшиш дорад, ки бо ин кишвар ҳамкориҳои бисёрҷонибаро густариш ва тақвият диҳад [4-М];

II. Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

- Тоҷикистонро бо Ҷумҳурии Покистон ва Ҷумҳурии Ҳиндустон риштаҳои зиёди таърихӣ фарҳангӣ пайвастанд ва замони соҳибистиқлолӣ сатҳи ин муносибату ҳамкориҳо, наздикию алоқамандихоро бори дигар собит сохт. Бояд гуфт, ки бо муътадил шудани вазъи Афғонистон ва амалӣ шудани баъзе лоиҳаҳои бузурги минтақавӣ сатҳи ҳамкориҳо бо ин ду кишвар хеле боло хоҳад рафт;

- Вазорати маориф ва илм, Вазорати фарҳанг, Академияи миллии илмҳо, Донишгоҳи миллии ва дигар донишгоҳҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро зарур аст, ки чиҳати омӯзиш ва ба Ватан баргардонидани осори ниёғони мо аз ҳисоби донишмандон ва коршиносон гурӯҳи корӣ таъсис дода онро барои анҷоми ин кори хайр ба Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон равон кунанд;

- Вазорати корҳои хориҷӣ, Вазорати маориф ва илм, Вазорати фарҳанг, Академияи миллии илмҳо ва дигар сохтору ниҳодҳои давлатӣ чиҳати беҳтар ба роҳ мондани ҳамкориҳои илмӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон, мустақкам ва ба талаботи замона ҷавобгӯ намудани асосҳои ҳуқуқии ин муносибатҳо санадҳои меъёрии ин соҳахоро таҷдиди назар намоянд;

- Вазорати маориф ва илм, Академияи миллии ва дигар донишгоҳҳову марказҳои илмӣ чиҳати таҳқиқи таърих ва ҳолати имрӯзаи муносибатҳои илмӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон тавачҷӯҳи унвонҷӯён ва аспирантонро ба омӯзиши мавзӯҳои илмӣ ҷавобгуи манфиатҳои миллии Тоҷикистон равона намоянд;

- Вазорати корҳои хориҷӣ, Вазорати маориф ва илм, Вазорати фарҳанг, Академияи миллии илмҳо, Донишгоҳи миллии, Ҷамъияти дустӣ ва робитаҳои фарҳангӣ бо кишварҳои

хориҷӣ, дигар донишгоҳҳо ва марказҳои илмӣ-фарҳангӣ барои дарёфти роҳҳои самараноки таҳкими алоқаҳои фарҳангӣ чорабиниҳои оммавӣ, илмӣ-фарҳангӣ, мизҳои мудаввар, конференсияҳо ва симпозиумҳоро ба нақша гирифта амалӣ намоянд;

- Тоҷикистон барои баланд бардоштани асолати таърихию фарҳангӣ ва омӯзиши мероси классикони адабиёт ва фарҳанг ба умқи ҳамкориҳо дар соҳаи илм ва таҳқиқоти муштараки осор ва дастхатҳои намоёндагони адабиёт ва фарҳанги тоҷик дар қораи Ҳинд манфиатдор буда, ин самти ҳамкорӣ барои густариши ҳамкориҳои фарҳангии ҷонибҳо дар қаринаи ҷаҳонишавӣ аҳамияти хосса дорад;

- ҳамкориҳои Тоҷикистон ва Ҳиндустон дар ҳошияи созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ низ дар сатҳи баланд қарор доранд. Ду кишвар аз ташаббусҳои ҳамдигар, ки рӯҳияи созанда ва ҳадафи тақвияти ҳамкориҳои байналмилалиро доранд, пуштибонӣ мекунанд. Моҳи июли соли 2015 дар шаҳри Уфа қарорҳои сиёсӣ дар бораи оғози раванди қабули Ҳиндустону Покистон ба СҶШ қабул гардид. 24 июни соли 2016 дар шаҳри Тошканд дар рафти ҳамоиши навбатии сарони СҶШ ёддоштҳои тафохум оид ба уҳдадорҳои Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон бо мақсади дарёфти мақоми давлати аъзои СҶШ ба имзо расиданд;

- дар дурнамо истифодаи иқтисодии СҶШ дар бахши умқи ҳамкориҳои фарҳангӣ-гуманитарӣ мувофиқи мақсад мебошад. Зеро иқтисодии кишварҳои аъзои он метавонанд дар шароити паҳншавии пандемияи COVID-19 на танҳо ба баратарф кардани оқибатҳои ин беморӣ, балки умқи ҳамкориҳои фарҳангӣ, истифодаи иқтисодии илмӣ баҳри рушди соҳаҳои технологияҳои иттилоотӣ, саноати инноватсионӣ мусоидат намояд;

- комиссияи байниҳукуматӣ оид ба ҳамкориҳои тичоратӣ – иқтисодӣ ва илмӣ-техникӣ, ки ҳар сол дар пойтахти яке аз кишварҳо ҷаласа баргузор менамояд, истифодаи ниҳоди мазкур дар коркарди маҷмӯи чорабиниҳои густариши ҳамкорӣ, ҳамоҳангии амали вазорату мақомотҳои давлатии марбут ба соҳаи фарҳанг ва маориф, мушаххас намудани самтҳои ҳамкорӣ нақши муассир дорад.

- ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ дар самтҳои гуногун ва сатҳҳои мухталиф ба роҳ монда шудаанд, ки на танҳо барои мустақам кардани алоқаҳои таърихӣ, сиёсӣ, умқи мубодилаи иқтисодӣ ва фароҳам овардани шароити ҷиҳати неқӯаҳволии халқҳои кишварҳо нигаронида шудааст, балки ба амиқ шудани ҳамкориҳои байниминтақавии Осиёи Марказӣ ва Осиёи Ҷанубӣ ва таъмини сулҳу субот дар ду минтақа равона шудааст;

- дар муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон баъзе мушкилиҳо ба назар мерасанд. Бояд таъкид кард, ки моҳи сентябри соли 2012 байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ҳиндустон Эълумия дар бораи шарикӣ стратегӣ ба имзо расида буд. Вале мазмун ва мундариҷаи робитаи кишварҳо ба сатҳи мазкур мутобикат намекунад. Аз ин рӯ зарур аст, ки чораҳои зарурӣ ҷиҳати мувофиқати сатҳи ҳамкориҳо ва фарогири мазмуни стратегӣ андешида шаванд;

- агар мушкилоти вусъати бештари ҳамкориҳои иқтисодӣ бо кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ аз як тараф хислати объективӣ дошта бошанд (набудани роҳи бевоситаи хушкӣ, вазъи Афғонистон), аз тарафи дигар зарур аст, ки барои дарёфти мақоми шоиста дар ҷомеаи ҷаҳонӣ, таъмини шароити хуби аҳоли ва инкишофи кишвар бояд роҳҳои алтернативии тавсеаи савдои хориҷӣ мавриди омӯзиш ва татбиқ қарор гиранд. Ҷумҳурии Тоҷикистон тасмим гирифтааст, ки то соли 2030 Стратегияи рушди миллиро амалӣ намояд, ки дар он саноатикунонӣ яке аз самтҳои муҳим ба ҳисоб меравад. Омӯзиши ҳаҷм, қобилияти харидорӣ ва талаботи бозорҳои Ҳиндустону Покистон яке аз воситаҳои амалии татбиқи ин нақшаҳо мебошад;

ИНТИШОРИ НАТИҶАҶОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Мазмун ва муҳтавои асосии диссертатсия дар маводи интишории зерин дарч шудааст:

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

- [1-М] Суфиев, С. Маданият ва сохтори сиёсии Ҳиндустони Қадим [Матн] / С. Суфиев // Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни. – 2018, № 1 (73). – С. 253-257.
- [2-М] Суфиев, С. Вазъи сиёсӣ ва адабии Ҳиндустон дар нимаи дууми асри XIX ва ибтидои асри XX [Матн] / С. Суфиев // Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни. – 2018, № 3 (75). – С. 270-272.
- [3-М] Суфиев, С. Робитаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон дар даври истиқлолият [Матн] / С. Суфиев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2019, №1. – С. 132-136.
- [4-М] Суфиев, С. Ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистон ва Покистон дар даври истиқлолият [Матн] / С.Суфиев // Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2019, №10. – С. 92-97.
- [5-М] Суфиев С. Аҳамияти Осӣи Марказӣ барои иқтисод ва сиёсати хориҷии Покистон [Матн] / С. Суфиев // Паёми донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни. – 2020, №2 (2). – С. 258-260.
- [6-М] Суфиев С. Ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистон ва Ҳиндустон дар даври истиқлолият [Матн] / С. Суфиев // Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2020, №4. – С. 123-129.

**КУЛЯБСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ А.
РУДАКИ**

УДК:008(575.3+267+549)

на правах рукописи

ББК: 77.02 –11

С – 90

СУФИЕВ САДРИДДИН НАСРИДИНОВИЧ

**НАУЧНО-ЛИТЕРАТУРНОЕ И КУЛЬТУРНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН С РЕСПУБЛИКОЙ ИНДИЯ И
ИСЛАМСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ ПАКИСТАН (КОНЕЦ XX - НАЧАЛО
XXI ВЕКА)**

**Специальность: 07.00.15 – история международных отношений и
внешней политики (исторические науки)**

АВТОРЕФЕРАТ

Диссертации на соискание ученой
степени кандидата исторических наук

Куляб – 2021

Диссертация выполнена на кафедре права и международных отношений Кулябского государственного университета имени А. Рудаки.

Научный

руководитель:

Нуриддинов Раймали Шахбозович

доктор политических наук, профессор, заведующего кафедрой международных отношений Таджикского национального университета

Официальн оппоненты:

Расулиён Каххор доктор исторических наук, профессор кафедры истории таджикского народа Таджикского национального университета

Файзов Некруз Наврузович, кандидат исторических наук, декан факультета дистанционного образования и второго высшего профессионального образования Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистана

Оппонирующая организация:

Государственное учреждение
«Таджикский государственный педагогический университет им. С. Айни»

Защита диссертации состоится «30» апреля 2021 г. в 13⁰⁰ часов на заседании диссертационного совета 6D.ВАК-030 при Таджикском национальном университете (734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 17).

С диссертацией и авторефератом можно ознакомиться на сайте www.tnu.tj и в центральной научной библиотеке Таджикского национального университета.

Автореферат разослан «___» _____ 2021 г.

Ученый секретарь

диссертационного совета,

кандидат исторических наук, доцент

Шарипов А.Н.

Введение

Актуальность темы исследования. Отношения таджиков с народами Индии имеют давнюю историю, их культурные связи сформировались еще в древности и средние века. Персидский язык и литература наших предков были широко распространены в Индии, который в течении столетий был официальным языком дворца и государственного делопроизводства. Как пишет английский востоковед К.Э. Босворт, хотя на троне этого государства сидели иногда тюрк, иногда афганец или индус, но их государственное устройство всегда было персидским¹.

По мнению Б.Гафурова история таджиков, как и всех народов Средней Азии, связана с историей многих народов зарубежного Востока, прежде всего, Индии, Пакистана, Афганистана, Ирана, арабских стран и ряда других государств².

С колонизации Индии со стороны Великобритании и Средней Азии со стороны царской России отношения между этими регионами уменьшились. Поскольку они находясь под игой влиятельных держав, не могли самостоятельно вести свою внешнюю политику.

В советский период взаимоотношения таджиков с народами Индии получил особый размах. Но после завершения Второй мировой войны Британия в рамках своих геополитических интересов и освободительных чаяний народа, разделила Индию по религиозному признаку. В результате политики “разделяй и властвуй” на территории полуострова образовались две государства - Индия и Пакистан (впоследствии Бангладеш отделился от Пакистана). Эта ситуация способствовала сближению позиций Советского государства к Индии и относительное охлаждению с Пакистаном (из за упора этого государства на Соединенные Штаты Америки). Данный фактор непосредственно повлиял на взаимоотношения таджикского народа как неотъемлемую часть Советского Союза. С распадом Советского Союза и обретения суверенитета постсоветскими республиками произошли фундаментальные изменения в мировой политике конца XX столетия.

Новый этап в истории международных отношений Республики Таджикистана начался с 9 сентября 1991 года, то есть со дня провозглашения Декларации о государственной независимости. С этого дня Республика Таджикистан в качестве самостоятельного правового субъекта, налаживал международные отношения со всеми государствами мира по принципу “открытых дверей”, многовекторной внешней политики, соблюдения добрых отношений, невмешательство во внутренние дела других государств, защита национальных и государственных интересов³. После обретения независимости Таджикистана в этих отношениях сочетались благоприятные возможности и перспективы, начался новый этап взаимоотношений Таджикистана со странами Южной Азии.

С 1 января 1992 года Республика Индия признала государственную независимость Республики Таджикистана, 28 августа того же года между государствами были установлены дипломатические отношения. Между Республикой Таджикистан и Исламской Республикой Пакистан дипломатические отношения были установлены еще 6 июня 1992 года.

Как следует из Концепции внешней политики Республика Таджикистан: Республика Таджикистан с учетом роли и влияния Республики Индия в регионе и мире, многовекового опыта исторических и культурных связей таджикского народа с народами

¹ Bosworth C. E. The Ghaznavids, their empire in Afganistan and Eastern Iran 994-1040. – Edinburgh, 1963. - 331 с. // Бабаханов, М. История таджиков мира (таджики и их ирреденты и диаспоры). Часть первая (на тадж. языке) [Текст] / М. Бабаханов. – Душанбе: 2011. – С. 103.

² Гафуров, Б. Таджики. Древнейшая, древняя и средневековая история. В двух томах (на тадж. языке) [Текст] / Б. Гафуров. – Душанбе: 1973. – С. 7.

³ Заявление о государственной независимости Республики Таджикистан. // Назриев, Д. Республика Таджикистан: история независимости. Год 1991-й (хроника событий). [Текст] / Д. Назриев., И. Сатторов. – Душанбе: 2002. – С. 215.

Индии, а также ее широких экономических и технологических возможностей, будет расширять и углублять многоаспектное сотрудничество с этой страной¹.

Также отношения Республики Таджикистан с Исламской Республикой Пакистан были установлены в контексте взаимных интересов, появились основы перспективных экономических и культурных взаимоотношений, но в конце XX века ввиду гражданской войны в Таджикистане и экономического кризиса не получили должного развития. Несмотря на это, взаимоотношения государств в направлении достижения мира таджиков и переговоров проходили хорошо, а третий раунд межтаджикских переговоров прошел в городе Исламабад. Также во всех процессах независимости просматривался культурный акцент взаимоотношений.

В начале нового тысячелетия развивались взаимоотношения Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан, которое связано с усилением внимания мирового сообщества к Таджикистану и провозглашения политики “открытых дверей”.

Таким образом, можно прийти к выводу, что во взаимоотношениях Республики Таджикистан со странами Южной Азии существуют большие неиспользованные возможности. Их эффективное использование могут содействовать развитию нового уровня взаимоотношений Республики Таджикистан и стран Южной Азии.

Актуальность изучения научно-литературного и культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индией и Исламской Республикой Пакистан также выражается в следующих аспектах:

1. использование технологических возможностей Индии в развитии сектора информационных технологий и программирования Таджикистана;

2. укрепление сотрудничества в направлении образования и науки с целью обмена студентами, стажеров и соискателей, организации языковых практик между студентами государств и осуществления творческих и культурных программ. Изучение увеличения возможностей усиления сотрудничества государств на этом направлении;

3. использование площадок регионального сотрудничества (в рамках Организации Шанхайского сотрудничества (далее ШОС) для усиления культурного, научного и литературного сотрудничества;

4. углубление научно-культурного сотрудничества с целью изучения рукописей Индии, выяснения неясных сторон истории таджикского народа, литературного круга таджиков в Индии и налаживание широких научных исследований в этом направлении;

5. необходимость развития взаимоотношений с Исламской республикой Пакистан с использованием двусторонних, региональных (Организации экономического сотрудничества (далее ОЭС), ШОС, культурно-цивилизационных – Организации Исламского Сотрудничества (далее ОИС) и международных форматов;

6. усиление культурного сотрудничества Республика Таджикистан и Исламской Республики Пакистан с целью развития обмена в направлении образования и предотвращения радикально-экстремистских течений;

Степень научной разработанности проблемы. Тема научно-литературного и культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан (конец XX - начало XXI века) находятся в центре внимания отечественных ученых, научных школ Индии и Пакистана.

Хотя отдельные аспекты темы рассмотрены в форме статей и отдельных исследований, но они не позволяют возможности отражений всех аспектов сотрудничества сторон. Поэтому, возникла необходимость комплексно-сравнительного

¹ Концепция внешней политики Республики Таджикистан. Утверждена Указом Президента Республики Таджикистан от 27 января 2015 года, № 332. [Электронный ресурс] URL:<http://mfa.tj/?l=tj&cat=109&art=1072>. (дата обращения 20.11.2017).

исследования в этом направлении и сочинения диссертации на таджикском языке. В ходе исследования были использованы комплекс литератур и научных работ по различным сторонам темы.

С целью достижения поставленных целей и упрощения анализа использованной и изученной литературы они были разделены на следующие группы:

В первую группу входят работы исследователей, которые отражают различные стороны истории взаимоотношений таджикского народа с народами полуострова Индии, их научные и культурные взаимоотношения¹.

Известная книга Б. Гафурова² “Таджики” рассматривает историю формирования таджикского народа, на этой основе отражены исторические этапы взаимовлияния таджиков и индусов со времен миграции арийцев вплоть до настоящего периода.

В работах М. Бобохонова³ исследованы история миграции таджиков в различные страны мира, в том числе в Индийский полуостров, роль таджиков в истории социальной, экономической и политической жизни Индии и Пакистана, их современных позиций, политических, экономических и культурных взаимоотношений Таджикистана с этими государствами в период независимости.

Работа З. Гаффарова⁴ посвящена актуальным проблемам индологии и литературного сотрудничества между таджикским и индийским народами, рассматривая различные стороны взаимовлияния культур и литератур на творчество народов.

В работе Н. Зарифова⁵ исследованы образование империи моголов Индии, его роль в истории сотрудничества таджикских и индийских народов, роль науки, культуры таджиков и персидского языка в Индии.

В работах А. Ш. Ёрова⁶ в основном отражены роль региона в системе экономико-торговых взаимоотношений, роль Бухарского эмирата и его отношений с другими государствами, в том числе с Индией. Автор в своем исследовании в основном обратил внимание культурным особенностям таджиков, его влияние на народ Индии и торговых отношений.

Книга Б.И. Искандарова⁷ посвящена исследованию торговых, культурных и политических связей Индии и Средней Азии, статус таджикских купцов на полуострове Индии, сравнению состояния индусов в регионе перед и после его колониального захвата.

В работе Б.Н. Лунии⁸ изучены история культуры Индии с древних времен по настоящее, вместе с тем подчеркнута роль персов в этой культуре, скрещения культур мусульман и индусов в различных социальных областях.

¹ Подробнее см. Бонгард-Левин Г. М. Индия в древности. [Текст] / Главная редакция издательства восточной литературы Г.М. Бонгард-Левин., Г.Ф. Ильин. - М.: Наука, 1985.

² Гафуров, Б. Таджики. Древнейшая, древняя и средневековая история. В двух томах (на тадж. языке) [Текст] / Б. Гафуров. – Душанбе: Дониш, 2008. – 870 с.

³ Бабаханов, М. История таджиков мира [Текст] / М. Бабаханов. – Душанбе: 1998. – 258 с. Бабаханов, М. История таджиков мира (таджики и их ирреденты и диаспоры). Часть первая (на тадж. языке) [Текст] / М. Бабаханов. – Душанбе: 2011. – 456 с.

⁴ Гаффарова, З. Вопросы самосознания и литературные связи (на тадж. языке) [Текст] / З. Гаффарова. – Худжанд: “Рахим Джалил”, 2011. – 516 с.

⁵ Зарифов, Н. Империя индийских моголов (1526-1857 гг.) (на тадж. языке) [Текст] / Н. Зарифов. – Душанбе: 2014. – 112 с.

⁶ Ёров, А.Ш. Бухарский эмират на мировом рынке. [Текст] / А.Ш. Ёров. – Душанбе: 2015. Ёров, А.Ш. Центральная Азия в новой системе МО. [Текст] Изд. Министерства образования и науки РТ. / А.Ш. Ёров. – Душанбе: 2016. – 138 с. Ёров, А.Ш. Несколько слов о торговых и культурных особенностях таджиков (на тадж. языке) [Текст] Изд. Министерства образования и науки РТ. / А.Ш. Ёров. - Душанбе: 2018. – 100 с.

⁷ Искандаров, Б.И. Индия и Средняя Азия: Торговые, культурные и политический связи (краткий очерк). [Текст] / Искандаров, Б.И. - Душанбе: Дониш, 1993. – 160 с.

⁸ Луния, Б.Н. История индийской культуры. С древних веков до наших дней. [Текст] / Б.Н. Луния. М.: Изд-во иностранной литературы. 1960. - 568 с.

Книга А. Мухторова¹ посвящена смешиванию культуры таджиков и индусов, причин и этапов миграции таджикского народа в Индию, особенно ученых, литераторов и наличия большого числа рукописей в кладезей Индии.

В работе К. Расулиёна² имеются очень ценные сведения по истории, политической, экономической, социальной и культурной жизни Исламской Республики Пакистан. Материалы и мнения автора о культурном сотрудничестве Пакистана и Таджикистана, статус и роль персидского языка в цивилизации этой страны особенно интересны.

Работа О. Саидджаъфарова³ посвящена описанию политической и литературной ситуации Индии в XVI-XVII веков на основе персидских источников, отражая существенное влияние таджикского языка и литературы в жизни народов Индии в период правления Тимуридов Индии.

В работе У. Бойматова, С. Суфиева⁴ были исследованы политические, экономические и культурные отношения Таджикистана с Республикой Индия в период независимости.

В общем эта группа литературы содействовала освещению страниц истории взаимоотношений таджикских и индийских народов, доказывая, что в настоящее время взаимоотношения Таджикистана со странами Южной Азии не появились на пустом месте, а имеют богатую и красочную историю.

Вторая группа охватывает работы, которые отражают этапы формирования дипломатии и внешней политики Республики Таджикистан, вместе с тем выясняет процесс становления и развития культурных отношений со странами Южной Азии (на примере Индии и Пакистана)⁵.

В работе Х. Зарифи⁶ анализируется многовекторная политика Республики Таджикистан и его взаимоотношения с отдельными странами и в рамках международных организаций. В книгах изданные под его редакцией рассмотрены история дипломатии Таджикистана, роль Э.Рахмона как основоположника внешней политики, становление отношений Таджикистана с различными странами мира, в том числе с Индией и Пакистаном.

В коллективной работе Т. Назарова и А. Сатторзода⁷ отражена суть современной таджикской дипломатии и основы его правового формирования. В работах А. Сатторзода подробно рассмотрены актуальные проблемы внешней политики Республики Таджикистан, суть его многовекторности и значение национального единства.

В работах З. Сайидзода⁸ анализированы межгосударственные отношения Таджикистана с зарубежными странами в двустороннем и многостороннем форматах,

¹ Мухторов, А. Жемчужины культуры Таджикистана в сокровищницах Индии (на тадж. языке). [Текст] / А. Мухторов. - Душанбе: Ирфон, 1984. – 208 с.

² Расулиён, К. Пакистан (краткий справочник) [Текст] / К. Расулиён. - Душанбе: “Амри илм”. 2005. - 67 с.

³ Саидджаъфаров, О. Политическое и литературное положение Индии в XVI-XVII веков (на тадж. языке) [Текст] / О. Саидджаъфаров. – Душанбе: Изд. ДМТ, 2014. – 480 с.

⁴ Бойматов, У. Политическое, экономическое и культурное сотрудничество Таджикистана с Республикой Индии в период независимости (на тадж. языке). [Текст] / У. Бойматов., С. Суфиев. – Душанбе: Изд. Министерство образования и науки РТ, 2018. – 112 с.

⁵ Назриев, Д. Республика Таджикистан: история независимости. (хроника событий). В трех томах. [Текст] / Д. Назриев, И. Сатторов, -Душанбе: 2002, 2005, 2006.

⁶ Дипломатия Таджикистана: вчера и сегодня. В двух томах. Т. I. (под общей редакцией Х. Зарифи). – Душанбе: 2009. - 296 с. Зарифи, Х. Многовекторная дипломатия Таджикистана. [Текст] / Х. Зарифи. – Душанбе: 2010. – 352 с.

⁷ Назаров, Т. Современная таджикская дипломатия (на тадж. языке). [Текст] / Т. Назаров., А. Сатторзода. – Душанбе: 2006. – 224 с.

⁸ Саидов, З. Межгосударственные отношения Республики Таджикистан в двустороннем формате. [Текст] / З. Саидов. - Душанбе: 2001. –112 с. Саидов, З. Внешняя политика Президента Рахмонова. Душанбе: 2000. - 162 с. Саидов, З. Внешняя политика Республики Таджикистан на современном этапе. [Текст] / З. Саидов. -

внешняя политика Президента Э.Рахмона, современные этапы становления внешней политики, суть и содержания “политики открытых дверей”, внешней политики Таджикистана в период его становления как суверенного независимого государства. Эти труды также отражают становление культурного сотрудничества Республики Таджикистан с различными странами, в том числе с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан.

В работах Р.Ш. Нуриддинова¹ анализированы международные проблемы, мировой политики, геополитические и стратегические процессы региона, факторы влияющие на межгосударственные отношения Республики Таджикистан с Республикой Индии и Исламской Республикой Пакистан, региональные и современные вызовы и угрозы, трудности и перспективы отношений нашей страны с государствами Южной Азии и региональных интеграционных процессов.

Краткое описание двадцатипятилетней деятельности внешней политики Республики Таджикистан, успехи и достижения особого статуса на международной арене, инициативы государства и сотрудничество со странами мира на двустороннем и многостороннем форматах приводятся в работе под редакцией С. Аслова.

В третью группу входят научные исследования ученых по отдельным аспектам сотрудничества Таджикистана с Индией.

В диссертации У. Маджиди² подчеркнуты актуальные проблемы культурного сотрудничества Таджикистана и Индии. Автор исследуя сотрудничество таджикских и индийских народов с древних времен, доказывает процесс развития и их выхода на новый качественный уровень в период независимости. Хотя в этом исследовании рассмотрены некоторые общие проблемы, однако они в основном касаются культурных аспектов, а хронологические рамки охватывают до 2014 года. Диссертация У.Маджиди не охватывает все культурные проблемы, в нем не исследованы научно-литературные аспекты.

В докторской диссертации М. Олимова³ исследуются персидская историография Индии, подчеркивается актуальность изучения таджикских источников, которые находятся на хранение в архивах этой страны.

Докторское исследование Х.Раджабова⁴ рассматривает вопрос становления рассказа хинда, подчеркивает необходимость культурного сотрудничества и роль отдельных лиц в укреплении отношений между народами.

Душанбе: 2006. – 560 с., Саидов, З. Политика открытых дверей. [Текст] / З. Саидов. - Душанбе: 2003. – 224 с. Саидов, З. Внешняя политика Таджикистана в период его становления как суверенного независимого государства. (1992-2004 гг.) [Текст] / З. Саидов. - Душанбе: 2010. – 446 с. Саидов, З. Таджикистан: межгосударственные отношения в период становления внешней политики. Четвёртое, дополненное издание. [Текст] / З. Саидов. - Душанбе: 2012. – 628 с.

¹ Нуриддинов, Р.Ш. Международные отношения и внешняя политика Ирана. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов. - Новосибирск: СИМО и Р. 2007., Нуриддинов, Р.Ш. Теория международных отношений (на тадж. языке) [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов, П.Р. Нуриддинов. – Душанбе: Эр-граф, 2018. – 340 с., Нуриддинов, Р.Ш. Геополитика (на тадж. языке) [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов, П.Р. Нуриддинов. - Душанбе: Эр-граф, 2016. – 352 с., Нуриддинов, Р.Ш. Дипломатия (на тадж. языке) [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов, П.Р. Нуриддинов. – Душанбе: Эр-граф, 2017. – 576 с.

² Маджиди, У.К. Таджикско-индийские культурные связи (конец XX – начало XXI вв.): диссертация кандидата исторических наук / 07.00.15 // У.К. Маджиди. – Душанбе: 2016. – 168 с.

³ Олимов, М. А. Фарсиязычная историография Индии XIII-XVIII вв: диссертация доктор исторических наук / 07.00.09 // М.А. Олимов. - М.: 1994. – 518 с.

⁴ Раджабов, Х. Становление и развитие современного рассказа хинда: диссертация доктор филологических наук / 10.01.06 // Х. Раджабов. – Душанбе: 1999. – 320 с.

Научная диссертация Т. Турсунова¹ охватывает политические, экономические и культурные отношения Таджикистана с Индией в 1991-2005 гг., для обоснования фундамента истории этих взаимоотношений он анализировал основные исторические этапы их отношений. В монографии Т.Турсунова наряду с рассмотрением отношений Таджикистана и Индии изучены их сотрудничество в период Советского Союза, делаются предложения по приоритетным направлениям сотрудничества.

Диссертационное исследование Н.Н. Файзова² посвящено рассмотрению культурного сотрудничества Республики Таджикистан со странами Центральной Азии, в нем анализированы некоторые актуальные аспекты развития научно-культурного сотрудничества с другими странами на двустороннем и многостороннем уровнях, в том числе в рамках ШОС.

Четвертая группа охватывает сборник статей отечественных и зарубежных исследователей, где наряду с указанием различных аспектов взаимоотношений Таджикистана с Индией и Пакистаном, также изучены и рассмотрены экономические и геополитические интересы этих стран в Центральной Азии перспективы развития сотрудничества сторон, энергетических коммуникационных межрегиональных проектов.

В статье В. Белокреницкого³ рассмотрены роль политического ислама в Пакистане и его влияние на регион, а Н. Галишева⁴ анализировала экономическое направление сотрудничества внешней политики Пакистана со странами Центральной Азии.

Н. Гаффаров⁵ в своей статье определил роль Бободжона Гафурова в укреплении дружбы советских и индийских народов, а статья И. Комиссина⁶ посвящена перспективе участия Индии в “Большой игре” в Центральной Азии.

Е. Крижко⁷ исследовал приоритетные направления внешней политики Пакистана в направлении стран региона.

В статьях Р.Ш. Нуриддинова⁸ рассмотрены проблемы геополитики Российской Федерации в мусульманском мире, угрозы региональной безопасности, противоречия

¹ Турсунов, Т.Х. Установление и развитие дипломатических, торгово-экономических и культурных отношений между Таджикистаном и Республикой Индия (1947 – 2005 гг.): диссертация кандидата исторических наук / 07.00.02 // Т.Х. Турсунов. – Душанбе: 2006. - 172 с.; Турсунов, Т.Х. Таджикско-индийские взаимоотношения. (1947 –2008 гг.). [Текст] / Т.Х. Турсунов. - Душанбе: 2009. – 130 с.

² Файзов, Н.Н. Научно-культурное сотрудничество Республики Таджикистан со странами Центральной Азии в период независимости: диссертация кандидата исторических наук / 07.00.15 // Н.Н. Файзов. - Душанбе: 2019. – 188 с.

³ Белокреницкий, В. Я. Политический ислам в Пакистане и его воздействие на Центральную Азию [Текст] / В. Я. Белокреницкий. // Ближний Восток и современность. - 2004. Вып. 21. - С. 215-227.

⁴ Галишева, Н.В. Центральноазиатский вектор внешнеэкономической политики Пакистана: основные проблемы и перспективы. [Текст] / Н.В. Галишева. // Вестник РУДН. Серия: Международные Отношения. 2018. Т. 18. № 2. - С. 335.

⁵ Гаффаров, Н. Роль академика Бободжона Гафурова в укреплении отношений советско-индийских народов. (на тадж. языке) [Текст] / Н. Гаффаров. // Паёми ДМТ. – 2019, № 9. - С. 23-28.

⁶ Комиссина, И. Станет ли Индия полноправным участником «Большой игры» в Центральной Азии. [Текст] / И. Комиссина // Центральная Азия и Кавказ. – 2008, №1(55).

⁷ Крижко, Е.В. Приоритетные направления внешнеполитического курса Пакистана в отношении государств Центральной Азии в 1999-2008 гг. [Текст] / Е.В. Крижко // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики в 2-х ч. Ч. 2. - Тамбов: Грамота, 2016, № 4 (66). - С. 87.

⁸ Нуриддинов, Р.Ш. Геополитика России в мусульманском мире, Государство и общество в России. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов. - Новосибирск Форос- Сибирь, 2007. - С. 105-120.; Нуриддинов, Р.Ш. Визовы региональной безопасности и меры поддержания мира и стабильности после вывода международных сил содействия безопасности с территории Исламской Республики Афганистан. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов. // Сборник статей международной научно-практической конференции кафедры политологии Таджикского национального университета. – Душанбе: 2016. - С. 66-74; Нуриддинов, Р.Ш. Некоторые вопросы становления внешней политики Республики Таджикистан в годы независимости. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов.

развития современного мира и некоторые вопросы становления внешней политики Республики Таджикистан в Южноазиатском направлении.

Если статья А. Саидова¹ посвящена исследованию истории дипломатических отношений Бухарского эмирата и Индии в XVII веке, то В. Шикин в основном анализировал и изучил энергетическое измерение внешней политики Индии в Центральной Азии.

Х. Шодиев² в своей статье обратил внимание на вопросы перспектив отношения Таджикистана с Пакистаном и нового этапа этих отношений.

Необходимо отметить, что использованные статьи освещают две стороны исследовательского вопроса. Если с одной стороны, в этих статьях рассмотрены различные аспекты сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индии и Исламской Республикой Пакистан, то с другой стороны здесь отражены геополитические интересы этих государств в регионе и региональный принцип их отношений, роль Таджикистана в этом направлении.

Следует отметить, что использованные научные труды фрагментарно отражают проблему научно-литературного и культурного сотрудничества Таджикистана с Индией и Пакистаном, увеличивая необходимость исследования темы в комплексном виде.

Литература и научные статьи помогли нам в качестве теоритической основы для описания исторических этапов и фундамента налаживания, развития и эволюции взаимоотношений Таджикистана с Индией и Пакистаном.

Автор при написании данной работы использовал определенную группу **источников**, которых можно разделить на следующие группы:

Первую и очень важную группу источников составляют книги, официальные выступления, ежегодные Послания и совместные заявления глав государств³, которые были приняты в ходе официальных визитов и встреч в рамках различных двусторонних, региональных и международных форумов.

Как показывают ход взаимоотношений, каждый официальный визит, документы принятые в их процессе и официальные заявления глав государств придали положительный импульс развитию взаимоотношений сторон, определив их перспективы на современном этапе. Источники этой группы отражают официальные позиции, постановка вопросов, определение приоритетных направлений взаимоотношений государств в экономическом и культурном аспектах.

// Внешняя политика. - 2016, №1. - С. 68-84. Нуриддинов, Р.Ш. Некоторые парадоксы современного мирового развития. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов. // Вестник ТНУ. – 2017, №2/2. - С. 281-284.

¹ Саидов, А. Дипломатические связи Бухарского ханства с Индией в XVII в. [Текст] / А. Саидов. // Таджикистан и современный мир. – 2015. №3 (46).

² Шодиев, Х. Перспективы отношений между Республики Таджикистан и Исламской Республики Пакистан. [Текст] / Х. Шодиев // Таджикистан и современный мир. №2 (15) - 2007.; Шодиев, Х. Новейший этап в отношениях между Республики Таджикистан и Исламской Республики Пакистан. [Текст] / Х. Шодиев // Таджикистан и современный мир. № 2 (11) - 2006.

³ Совместное заявление Президента Республики Таджикистана Эмомали Рахмона после встречи с Президентом Республики Индия Пратибха Патил для прессы, 7 сентябри соли 2009. [Электронный ресурс] URL: https://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=3026, (дата обращения 14.12.2017) Совместное заявление по итогам государственного визита Президента Республики Таджикистана в Республику Индия. [Электронный ресурс] URL: https://jumhuriyat.tj/index.php?art_id=27315, (дата обращения 12.02.2018) Заявление для прессы по итогам переговоров с Президентом Республики Индия Шри Рамом Натхом Ковиндом. 08.10.2018 11:50, город Душанбе. [Электронный ресурс] URL: <http://prezident.tj/ru/node/18656>, (дата обращения 10.12.2018) Махадма, Г. Моя жизнь. Моя вера. [Текст] / Г. Махатма. - М.: 2016 г. - 736 с.; Махатма, Г. Письма Махатмы. [Текст] / Г. Махатма. - Лондон. 1923 г. - 485 с.; Ганди, И. Мир сотрудничество неприсоединения. [Текст] / И. Ганди - М.: 1985 г. - 427 с.; Ганди, И. Внешняя политика Индии [Текст] / И. Ганди - М.: 1982 г. - 376 с.; Бхутто, Б. Дочь востока. [Текст] / Б. Бхутто. - Санкт-Петербург. 1989 г. - 527с.; Бхутто, Б. Примирение. Ислам, демократия и запад. [Текст] / Б. Бхутто. - М.: 2008. - 324 с.

Вторую группу составляют архивные материалы. Ценные и фактологические материалы мы почерпнули из архива Республики Таджикистан. В диссертации были использованы материалы текущих архивов министерств иностранных дел¹, культуры², образования и науки Республики Таджикистан³, Общества дружбы Таджикистана и культурного сотрудничества с зарубежными странами⁴ и Национальной академии наук Таджикистана (далее НАНТ)⁵.

Использованные архивные материалы помогли нам в качестве документальной и договорной основы для изучения взаимоотношений Таджикистана с Индией и Пакистаном в научно-литературной и культурной сферах.

В третью группу вошли официальные документы, нормативно-правовые документы определяющие внешнюю политику, соглашения, сборник протоколов межправительственных комиссий, конвенций и других документов относящийся теме. Официальные документы отражают правовые основы становления и развития взаимоотношений сторон, принципы налаживания и перспективы отношения в различных областях.

В четвертую группу входят материалы периодической печати, официальных сайтов глав государств, официальные учреждения и международных организаций, информационные сайты относящийся теме диссертации.

Материалы периодической печати и информационных сайтов помогли для осведомления ежедневных информационных новостей и некоторые аналитические и мемуарные статьи по различным аспектам сотрудничества, истории и его различных этапов. Их рассмотрение позволяют наряду с ежедневными и хронологическими новостями поближе познакомиться с направлениями сотрудничества государств, уровня и их перспективы.

ОСНОВНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Связь с программами (проектами) и научными темами. Диссертация выполнено на основе осуществления перспективного плана пятилетней научно-исследовательской работы кафедры истории и права Кулябского государственного университета имени А. Рудаки под названием «Проблемы сотрудничества таджикского народа с другими народами в период независимости».

Цель диссертационного исследования состоит в анализе исторических этапов, становления и развития научно-литературного и культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан (конец XX - начало XXI века).

Для достижения этой цели необходимо решения следующих **задач**:

- изучение истории взаимоотношений Таджикистана с Индией и Пакистаном;
- рассмотрение становления взаимоотношений Таджикистана с Индией в конце XX века (1991-1999 гг.);
- анализ становления и развития взаимоотношений Таджикистана с Пакистаном в конце XX века;

¹ Текущий архив Министерства иностранных дел Республики Таджикистан. Управление стран Азии и Африки.

² Текущий архив Министерства культуры Республики Таджикистан. Отдел международных отношений.

³ Текущий архив Министерства образования и науки Республики Таджикистан. Отдел международных отношений.

⁴ Текущий архив Общества дружбы Таджикистана и культурного сотрудничества с зарубежными странами. Отчет о таджикско-индийских, таджикско-пакистанских отношений. Отчет о деятельности общества дружбы Таджикистан-Индия. Отчет о деятельности общества дружбы Таджикистан-Пакистан.

⁵ Текущий архив Национальной академии наук Таджикистана. Отдел международных отношений.

- исследование развития научно-культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия;
- оценка эволюции научно-культурного сотрудничества Таджикистана и Пакистана;
- анализ развития научно-литературного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индией в начале XXI века;
- оценка развития научно-литературного сотрудничества Республики Таджикистан с Пакистаном и его перспективы;
- определение трудностей в сотрудничестве сторон и представления предложения для развития приоритетных направлений культурного сотрудничества.

Объектом диссертационного исследования является научно-литературное и культурное сотрудничество Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан (конец XX - начало XXI века).

Предметом диссертационного исследования является основные этапы становления и развития научно-литературного и культурного сотрудничества между Таджикистаном с Индией и Пакистаном в период независимости.

Методологическая основа диссертации. Методологическая основа диссертационного исследования состоит из теории международных отношений. В ходе сочинения диссертации были использованы методы реальность, историзм и системность, анализ, описание и сравнение.

Использование метода историзм позволил нам анализировать историю становления отношений таджикского народа с народами Южной Азии.

С использованием метода сравнения автор изучил различные этапы, оценил уровень и качество взаимоотношений Республики Таджикистан с Республикой Индии и Исламской Республикой Пакистан.

Сравнительно - исторический метод исследования был использован с целью оценки современных изменений и определении развития взаимоотношений Таджикистана со странами Южной Азии в научно-литературных и культурных областях в конце XX и начале XXI вв.

Теоретическую и методологические основы исследования - составляют действующие законы, межгосударственные соглашения, совместные заявления глав государств, выступления официальных лиц государств и труды отечественных и зарубежных, посвященных историю становления научно-литературных и культурных связей таджикского народа, отношения Республики Таджикистан со странами мирового сообщества, в том числе с государствами Южной Азии.

Область исследования. Тема и содержание диссертации соответствуют паспорту специальности Диссертационного совета БДКОА 30 - 6D020200 - Международные отношения и 07.00.15 – История международных отношений и внешней политики.

Этапы исследовани. Этапы диссертационного исследования охватывают 2011-2020 гг.

Информационную и экспериментальную базу исследования составили Концепция внешней политики Республики Таджикистан, международные конвенции, межгосударственные соглашения, материалы текущих архивов Министерства иностранных дел, Министерства культуры, Министерства образования и науки Республики Таджикистан и других нормативно-правовых и международных документов. Научно –исследовательская работа была выполнена на кафедре права и международных отношений Кулябского государственного университета имени А. Рудаки.

Достоверность результатов исследования основываются точными данными из официальных источников, объемом исследовательских материалов и публикацией автора. В результате научного анализа предложены необходимые выводы, предложения и приоритетные направления сотрудничества Таджикистана с Индией Пакистаном.

Научная новизна диссертация отражается в рассмотрении и научном анализе взаимоотношений Таджикистана с Индией и Пакистаном в научно-литературной и культурной областях. В широком смысле, данная новизна выражается в первом комплексном исследовании научно-литературного и культурного сотрудничества Таджикистана с Индией и Пакистаном на современном этапе. Поскольку именно независимость создала основу налаживания взаимоотношений Таджикистана с другими государствами мирового сообщества на основе принципа равенства и невмешательства во внутренние дела общества.

Также новизна диссертации выражается в следующих аспектах:

- изучены история взаимоотношений Таджикистана с Индией и Пакистаном;
- рассмотрены становление культурного сотрудничества Таджикистана с Индией в конце XX века (1991-1999 гг.);
- анализирована становление и развитие взаимоотношений Таджикистана с Пакистаном в конце XX века;
- исследованы развитие научно-культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия;
- оценена эволюция научно-культурного сотрудничества Таджикистана и Пакистана;
- анализирована развитие научно-литературного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия в начале XXI века;
- оценена развитие научно-литературного сотрудничества Республики Таджикистан с Исламской Республикой Пакистан и их перспективы;
- определены трудности во взаимоотношениях сторон и представлены предложения для развития приоритетных направлений научно-литературного и культурного сотрудничества.

Основные положения исследования выносимые на защиту:

1. Сотрудничество таджикского народа и народов полуострова Индии имеют давнюю историю. Вдоль Великого шелкового пути укрепились культурное сотрудничество, содействуя его постепенному расширению. Эта реальная основа усилила развитие взаимоотношений народов, став причиной миграции представителей творчества и ремесленничества в Индию и превращения таджикского языка в государственный язык и делопроизводства, создав большие культурные и духовные общности между народами. В советский период отношения Таджикистана как составной части этого государства были налажены с Индией и Пакистаном. Эти взаимоотношения стали основой развития сотрудничества сторон в период независимости.

2. С приобретением политической независимости Индия была одним из первых государств, которая признала самостоятельность Таджикистана, установив с ним дипломатические отношения. На основе равноправия и взаимности развивались сотрудничества сторон, в том числе научно-литературных и культурных. На начальном этапе независимости культура и образование были твердыми основами, которые содействовали становлению взаимоотношений. Роль культуры и образования в сотрудничестве государств является существенным. Велика роль Индии в подготовке кадров народного хозяйства Таджикистана и Таджикистана в подготовке специалистов в области здравоохранения для Индии.

3. Пакистан как историческая часть Индийского полуострова и рожденная в результате религиозного и культурного взаимовлияния, наладила сотрудничество в советский период с Таджикистаном, в том числе в области науки и культуры. После распада Советского Союза и политической независимости Таджикистан установил с ним дипломатические отношения, создав основу для развития сотрудничества. Однако гражданская война перпятствовала развитию углубленного научно-литературного и культурного сотрудничества двух государств. Несмотря на это, сотрудничество сторон

для дальнейшего предотвращения гражданской войны в Таджикистане и организация переговоров является значительным, третий раунд межтаджикских переговоров состоялось в Пакистане.

4. XXI век с учетом фундаментальных изменений в направлении глобализации и распространения западных ценностей положил основу для развития культурного сотрудничества. В этой связи взаимоотношения Таджикистана и Индии в области культуры является отражением развития культурной и гуманитарной дипломатии страны для ознакомление исторических, научных и культурных ценностей таджиков. С другой стороны углубление культурного сотрудничества считается одним из значительных факторов развития многоаспектного сотрудничества, становится основой для координации действий государств в направлении предотвращения современных угроз. Вместе с тем, с началом деятельности Межправительственной комиссии расширились и развивались направления сотрудничества. В 2018 году после официального визита Президента Индии Шри Рам Натх Ковинда в Таджикистан были заложены разносторонние основы и правовой базис сотрудничества.

5. Начало XXI века и установление мира на таджикской земле содействовали развитию взаимоотношений Таджикистана и Пакистана в научной сфере. Необходимо отметить, что это сотрудничество развивается не только на двустороннем уровне, но и в рамках региональных и международных организаций. Для развития взаимоотношений государств в различных областях, в том числе науки и культуры велика роль глав государств и межгосударственных визитов, которые создали договорно-правовую базу отношений сторон на основе принципов равноправия и признания интересов друг – друга.

6. На основе изменений, которые произошли на мировом уровне, XXI век стал новым этапом развития научного и культурного сотрудничества Таджикистана и Индии. На этом этапе с помощью Общества дружбы Таджикистана культурных связей с зарубежными странами, Посольства Индии в Таджикистане осуществляет различные культурные мероприятия, ставшие традицией, а различные программы переподготовки и повышения квалификации охватили технических государственных работников, студентов и таджикских граждан. С другой стороны, обмен студентами в медицинской специальности увеличивается, их большое количество учатся в Таджикском государственном медицинском университете имени Абуали ибн Сино.

7. Влияние глобализации и формирование мировой культуры оказали существенное влияние на научно-литературные отношения Таджикистана и Пакистана. В контексте культурной и гуманитарной дипломатии республики развитие научно-литературного сотрудничества с Пакистаном считается важным, ввиду больших исторических и культурных общностей. В начале XXI века в Пакистане изменилось отношение к исламскому фундаментализму, что повлекло за собой изменение отношений со странами Центральной Азии. В этой связи с учетом вероятных угроз на родину были возвращены 3000 таджикских студентов и медресе Пакистана. Более того, усилилась научно-литературное сотрудничество на уровне Национальных Академий наук и высших учебных заведений, свидетельством которого являются проведение Форума Икбола и обмена студентами.

Теоретическая значимость диссертации связана с возможностью использования его результатов в области науки и культуры, также в процессе обучения курсов «Культурный фактор во внешней политике Республики Таджикистан», «Культурное сотрудничество Республики Таджикистан со странами Южной Азии» а также спецкурсов становления культурного и научного сотрудничества в вузах страны. Результаты исследования могут быть использованы при написании диссертаций посвященной культурной жизни народов Таджикистана и стран Южной Азии, монографий, учебных и

методических пособий, курса лекций по отечественной истории и международных отношениях.

Практическая значимость исследования состоит из того, что рекомендации и предложения автора могут быть использованы в деятельности Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан, Министерства иностранных дел, Министерства образования и науки, Министерства культуры, Национальной академии наук Таджикистана и соответствующих структур Республики Индия и Исламской Республики Пакистан для улучшения культурного и научного сотрудничества.

Результаты исследования могут быть использованы при составлении планов развития взаимоотношений Таджикистана с Индией и Пакистаном в направлении укрепления и углубления научно-литературного и культурного сотрудничества.

Хронологические рамки диссертационного исследования охватывают с 1991 по 2018 годы. Если отправная точка диссертационного исследования связана с независимостью Республики Таджикистан и начала нового этапа в политической жизни таджикского народа, то в 2018 году между Таджикистаном и Индией и Таджикистана с Пакистаном были подписаны комплекс соглашений, которые определили суть взаимоотношений сторон на двусторонней и на многосторонней основах.

Вместе с тем, для реального описания истории взаимоотношений государств, кратко подчеркнуты основные этапы общей истории народов региона с древности, средних веков до существования Советского Союза.

Апробация диссертации и информация по использованию его результатов. Основные результаты исследования и положения диссертации были изложены в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан, республиканских и университетских конференциях в Кулябском государственном университете имени А. Рудаки. Отдельные теоретические аспекты и предложения диссертации были использованы в процессе преподавания дисциплин “История таджикского народа” и “История таджикской дипломатии” в Кулябском государственном университете имени А. Рудаки.

Личный вклад соискателя ученой степени. Все этапы диссертационного исследования, начиная с выбора темы, определения его актуальности, определение цели и выполнения задач осуществлены при непосредственном участии соискателя. Исследователь в ходе работы уделил серьезное внимание развитию научно-литературного и культурного сотрудничества Республики Таджикистана с Республикой Индией и Исламской Республикой Пакистан. Также он предложил заключения и практические рекомендации, опубликовал научные статьи по содержанию темы.

Апробация результатов диссертации. Диссертационное исследование обсуждена и рекомендована к защите на заседании совместных кафедр факультета истории, права и международных отношений Кулябского государственного университета имени А. Рудаки, кафедр международных отношений, дипломатии и внешней политики Республики Таджикистан и зарубежного регионоведения факультета международных отношений Таджикского национального университета. По результатам исследования предложены научные доклады на научно-практических конференциях республиканского и университетского уровня, которые были опубликованы в научных журналах и республиканской периодической печати

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, семь параграфов, заключения и списка использованной литературы, написанная в объеме 170 страниц компьютерного текста.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во **введении** обосновывается актуальность темы исследования, степень изученности, определены тема, объект, цель и задачи исследования, методологические и теоретические основы, научная новизна, научные положения предъявляемые на защиту, теоретическая и практическая значимость диссертации. Также показаны апробация результатов исследования, личный вклад соискателя, структуры и объем работы, которая отражает особенности взаимоотношения Республики Таджикистан с Республикой Индии и Исламской Республикой Пакистан в научно-литературных и культурных областях в конце XX века и начало XXI века.

Первая глава диссертации - **«Становление взаимоотношений Таджикистана с Индией и Пакистаном»** состоит из трех параграфов. В этой главе автор рассматривает исторические факторы и основы развития взаимоотношений таджикского народа с народами Южной Азии. Также, автор подчеркивает историю становления и развития взаимоотношений таджикского народа с народами Индии и Пакистана как основу укрепления взаимоотношений в 1991-1999 гг.

Первый параграф этой главы называется - **«Из истории взаимоотношений Таджикистана с Индией и Пакистаном»**, в котором автор анализировал основные аспекты процесса становления взаимоотношений Таджикистана с Индией и Пакистаном. По мнению автора Индия и Пакистан являются для Таджикистана и таджикского народа дружественными странами, между которыми существуют исторически развитые культурные связи.

Таджикские и индийские народы имеют богатую древнюю историю и традиции, их корни достигают античного времени. Одним из важнейших факторов, которая связывает Таджикистана с Индией и Пакистаном, является историческая и культурная общность народов. Эти отношения основываются на сотрудничестве в области науки, литературы, искусства и религии, которые существовали на протяжении более двух с половиной тысяч лет. Последние научные археологические находки, в том числе 12 метровая статуя Гота Буддхы в Аджинатеппе Таджикистана, показывают координацию готы «Авеста» и гиты «Ригведы». Санскритное слово «вихара» (храм, место поклонения) связывают с древним городом Бухары. Также, посредством видного таджикского ученого Мухаммада Хоразми во всем мире распространилась индийская десятичная позиционная система, которая свидетельствует о древних научных, литературных и культурных отношений государств¹.

Необходимо отметить, что сотрудничество таджикского народа с народами полуострова Индии, особенно в области науки и культуры имеют древнюю историю, в ходе взаимного сотрудничества влияние культуры и духовности друг – другу значителен. Большая роль цивилизации согдийцев вдоль Шелкового пути и его влияние на регион Южной Азии являются свидетельством этих слов. Если согдийцы вдоль Шелкового пути содействовали распространению экономических и культурных достижений, то очень велика роль бактрийцев в распространение древнего наследия на Восток, распространение буддийской культуры и различных религиозных ценностей².

С образованием мощного Советского государства были налажены сотрудничество сторон на новом уровне. К сожалению Индия была разделена на основе религиозного фактора, на его пространстве возникли три государства – Индия, Пакистан и Бангладеш. Особенно, сотрудничество таджиков в составе Советского Союза были относительно хорошими с Индией, которые охватывали все сферы культурного сотрудничества.

¹ Убайдуллоев, З.Ф. Индия и Таджикистан: отношения в современный период и перспективы их развития // Индийские исследования в странах СНГ. Материалы научной конференции. [Текст] / З.Ф. Убайдуллоев. - М.: 2007. – С. 435.

² Майтдинова, Г. Диалог цивилизаций в центральноазиатском ареале Великого шелкового пути: исторический опыт интеграции и ориентиры XXI - века. [Текст] / Г. Майтдинова. – Душанбе: 2015. – С. 6.

Во втором параграфе первой главы - **«Становление взаимоотношений Республики Таджикистан с Республикой Индия в конце XX века (1991-1999 гг.)»**», автор исследовал вопросы становления и развития культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия в конце XX века, показал основные направления научного и культурного сотрудничества государств в первые годы независимости.

Культурное сотрудничество Таджикистана и Индии в начале периода независимости берет свое начало с советского периода. Дипломатические отношения между Республикой Таджикистан и Республикой Индия были установлены 28-го августа 1992 года¹. Развитие взаимоотношений государств как на основе двусторонних соглашений так и в рамках региональных организаций отвечал интересам двух государств, была направлена на сохранения мира и стабильности и стала основой развития культурных связей между государствами.

С другой стороны, сотрудничество с Индией в области осуществления демократических, светских ценностей и создания правового государства, которая был основной целью нашей страны с первых дней независимости, для Таджикистана имеет важное значение. Как подчеркивает Лидер нации: “По нашему мнению демократия является передовой формой и приемлемой организацией политической системы и социальной деятельности, гармонична с социальной, культурной натурой и цивилизационным характером всех наций и народов. Например, исторический опыт стран мира, в том числе Индии тому свидетельство”².

Третий параграф называется - **«Установление взаимоотношений Республики Таджикистан с Исламской республикой Пакистан в конце XX века»**, в котором автор анализировал особенности становления дипломатических отношений Республики Таджикистан с Исламской Республикой Пакистан в конце XX века.

Таджикистан является самым близким государством среди стран Центральной Азии к Пакистану и обе страны являясь обладателями совместной цивилизации и культуры, сейчас имеют хорошие дипломатические отношения. Исламская Республика Пакистан является одним из ведущих стран региона Южной Азии и соседом Таджикистана, ближайшее расстояние сухопутного пути между Таджикистаном и Пакистаном в регионе Бадахшанского Вахана составляет от 15 до 60 км.

Именно для укрепления двусторонних отношений государств на основе равноправия и признания взаимных интересов, Исламская Республика Пакистан официально признала государственную независимость Республики Таджикистан и между обоими государствами 6 июня 1992 года были установлены дипломатические отношения.

С обретением политической независимости Таджикистан был признан как самостоятельный субъект международных отношений со стороны Индии и Пакистана, были установлены дипломатические и культурные отношения между Таджикистаном и этими государствами. Однако культурное, научное и гуманитарное сотрудничество между странами не нашел должного развития по причине начала гражданской войны в Таджикистане, внутреннего конфликта в Афганистане и отсутствия непосредственного коммуникационного сообщения. Несмотря на это, договорно-правовая база между государствами создала приемлемые условия, для первых шагов в направлении развития культурного сотрудничества, которые выражаются в регулярных визитов на высшем и высоком уровнях, создание дипломатических представительств и организации дней культуры.

Вторая глава диссертации называется - **«Эволюция взаимоотношений Таджикистана с Индией и Пакистаном в культурной области (2000-2018 гг.)»** состоит

¹ 25 шагов на просторах мира. [Текст] - Душанбе: 2016. – С. 81.

² Независимость Таджикистана и возрождения нации. [Текст] Т. VI. - Душанбе: 2006. - С. 395.

из двух параграфов. В этой этой главе автор изучил проблемы развития взаимоотношений Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан в культурной области в начале XXI века, оценил роль культурного фактора в комплексе двусторонних отношений Таджикистана со странами Южной Азии.

В первом параграфе этой главы - **«Развитие культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индии»** автор определил ключевые направления культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индии и договорно-правовые основы культурных связей сторон.

С учетом сложной ситуации начала нового тысячелетия Республика Таджикистан начал осуществлять культурную и гуманитарную дипломатию, одним из основных целей которого является, укрепление договорно-правовой базы культурно-гуманитарных связей с иностранными государствами и региональными и международными организациями¹.

В этой связи, развитие научно-культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индии с учетом культурной общности, исторического прошлого, некоторых религиозных общностей и роль этой страны в мировых процессах имеет особое значение, оказывая существенную роль в представлении культуры и цивилизации таджиков на региональной и международной арене.

По словам Лидера нации одним из благоприятных факторов развития нашей страны в условиях независимости является соседство с государствами, чья экономика выразительным образом развивается, имея языковую, историческую и культурную близость. Естественно, что между ними Индия имеет особую роль. Мы высоко оцениваем это с признательностью используя возможности возрождения развития отношений с вашим государством. Сейчас на политической карте мира Индия обладает статусом государства, которая постоянно усиливается, являясь влиятельной державой.

Мы являемся свидетелями ускоренного развития вашего государства, высоко оцениваем достижения ваших специалистов в передовых областях технологий и компьютерных программ влюбленные в вашу историю, культуру и древнюю цивилизацию.

Проведение Дней культуры Таджикистана в Индии и Дней культуры Индии в Таджикистане превратилась в добрую традицию, также ежегодно проводятся различные культурные мероприятия и показ национальных фильмов². В этом направлении 20 апреля 2015 года в городе Душанбе открылись Дни культуры Индии в Таджикистане, в ходе которого принимали участие более 40 артистов из этой страны³.

Культурное сотрудничество Республики Таджикистан и Республика Индия в рамках ШОС содействовала двустороннему обогащению, создав для народов двух государств чувства культурной взаимосвязанности, усилив двусторонние отношения государств в других областях.

Второй параграф этой главы называется - **«Эволюция культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Исламской Республики Пакистан»**, в котором автор исследовал основные этапы и направления культурного сотрудничества между Таджикистаном и Пакистаном.

Культурное сотрудничество имеет значительную роль в системе отношений Таджикистана с Пакистаном. После объявления политики “открытых дверей” в

¹ Концепция внешней политики Республики Таджикистан. Утверждена Указом Президента Республики Таджикистан от 27 января 2015 года, № 332. [Электронный ресурс] URL:<http://mfa.tj/?l=tj&cat=109&art=1072>. (дата обращения 20.11.2017).

² Внешняя политика Таджикистана в период независимости. (на тадж языке) [Текст] - Душанбе: 2011. – С. 56.

³ В Душанбе пройдут дни культуры Индии [Электронный ресурс] URL:<https://tj.sputniknews.ru/culture/20160415/1019260163.html> (дата обращения. 05.01.2017).

Республике Таджикистан в начале XXI века, двусторонние отношения Таджикистана с Пакистаном расширились во всех сферах, в том числе в культурной области.

Договорно-правовая база двусторонних отношений Республики Таджикистан и Исламской Республики Пакистан составляют более 55 соглашений и меморандумов межправительственного и межотраслевого характера, которые охватывают взаимоотношения государств и в культурной области.

XXI век начался с развитием процессов глобализации и распространением западных ценностей, что для национальных государств имеют ряд угроз и вызовов. Для защиты национальной и культурной идентичности необходимо не только внедрить национальные ценности и культурно- исторические особенности в сердцах сыновей нации, но и представлять их посредством взаимных культурных, научных и технических отношений с другими государствами, в том числе с Исламской Республикой Пакистан. Именно для этого Республика Таджикистан всесторонне поддерживает культурные отношения с Исламской Республикой Пакистан.

Культура в отношении Таджикистана и Пакистана считается не только как средством сотрудничества, но и как защиты исторической подлинности и представлении цивилизационных общностей в условиях глобализации и промывания культурной идентичности.

Третья глава диссертации под названием - **«Развитие научно-литературного сотрудничества Республики Таджикистан со странами Южной Азии в начале XXI века и его перспективы»** состоит из двух параграфов. В этой главе, автор рассматривает особенности научно-литературного сотрудничества Республики Таджикистан и стран Южной Азии в начале XXI века в рамках Шанхайской Организации Сотрудничества и Организации Исламского Сотрудничества.

В первом параграфе этой главы - **«Развитие научно-литературного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия в начале XXI века»**, автор рассматривая научно-литературное сотрудничество Таджикистана с Индией, анализировал достижения обоих государств в этом направлении. Также, автор оценивая перспективы развития научно-литературных отношений Республики Таджикистан и Республики Индии, изложил необходимость образования межправительственной комиссии для укрепления научно-литературных отношений.

Образование и наука, несомненно, являясь важнейшими факторами формирования человеческого капитала, во все времена играли важную роль для развития общества и перехода на новые культурные этапы. Полноценная система образования и науки, прежде всего, охватывали качество развития человеческого капитала и уровня интеллекта общества, на современном этапе социально -культурное развитие общества и конкурентноспособность государства зависят именно от правильной организации деятельности этой области¹.

В развитии научно-литературного сотрудничества государств особую важность имеет официальный визит Президента Республики Таджикистан Э. Рахмона в Республику Индия 6 - 10 августа 2006 года.

В ходе этого визита было подписано, в том числе Программа сотрудничества между Академией наук Республики Таджикистан и Департаментом науки и технологии Министерство науки и технологии Республики Индия в период 2006 – 2008 гг.².

Сотрудничество с Республикой Индия является важным для Республики Таджикистан. Возрождение и развитие разносторонних отношений с Индией является

¹ Курбонов, А.Ш. Образование и наука важнейший фактор человеческого развития. [Текст] / А.Ш. Курбонов. // Таджикистан и современный мир. № 6 (49). – Душанбе: 2015. - С. 92.

² Шарипов, А. Эмомали Рахмон: Год арийской цивилизации (Внутренняя и внешняя политика Президента Таджикистана в 2006 году) [Текст] / А. Шарипов, З. Сироджов. - Душанбе: 2006. - С. 442.

важным достижением внешней политики. В условиях ускоренного развития Таджикистана и Индии для нового уровня технического и технологического сотрудничества, прежде всего в направлении использования передовых компьютерных и информационных сетей постепенно формируются необходимые условия¹.

Сотрудничество между Республикой Таджикистан и Республикой Индия в области образования налажено в рамках Программы обмена между Правительством Республики Таджикистан и Правительством Республики Индия по сотрудничеству в области образования от 31 августа 2012 года и Меморандум между Правительством Республики Таджикистан и Правительством Республики Индия о реализации проекта «Современной технической лаборатории Индии - Таджикистан» от 25 января 2010 года².

С принятием Индии и Пакистана в членство ШОС укрепились основы культурного и научно-литературного сотрудничества между странами членами, которые могут в будущем расширить двусторонние и многосторонние связи. В рамках различных программ организации, в том числе Университета ШОС предложены много инициатив по углублению культурного и научного сотрудничества. Одним из таких инициатив является создание молодежной карты членов ШОС (SCO Youth Card), организация стажировок представителей различных профессий в производственных предприятиях стран ШОС. В этой связи, следует подчеркнуть, проведение международного фестиваля «Весна студентов стран ШОС», также Второго молодежного форума по предпринимательству и пограничному сотрудничеству. С 23 по 26 мая 2017 года в государственном университете Белгорода состоялось Второй молодежный форум университетов стран ШОС –2017 года. Его основным направлением стала презентация международного проекта Университета ШОС, усиление инновационного, научного сотрудничества, и культурных связей студентов стран ШОС³.

Второй параграф третьей главы называется - **«Развитие научно-литературного сотрудничества Республики Таджикистан с Исламской Республики Пакистан и его перспективы»**, в котором автор анализировал вопросы становления и развития научно-литературного сотрудничества Республики Таджикистан с Исламской Республики Пакистан, показал проблемы и перспективы научно-литературного сотрудничества государств.

О двусторонних научно-литературных отношениях Таджикистана и Пакистана в 50-90-х годах прошлого столетия собраны подробные сведения в работе К. Расулиёна «Пакистан»⁴. Автор основное внимание уделил началу научно-литературного сотрудничества между государствами, текущему состоянию и перспективам многоаспектных культурных отношений двух государств.

В настоящее время одним из важных аспектов научно-литературного сотрудничества является процесс переподготовки специалистов. Исламская Республика Пакистан внесла определенный вклад в переподготовке таджикских специалистов в различных направлениях. В том числе, в курсах подготовки дипломатов Республики Таджикистан, которая проходила в городе Исламабад согласно договору между МИД Республики Таджикистан и МИД Исламской Республики Пакистан, с 1992 по 2006 гг. - 31 специалистов соответствующего министерства Республики Таджикистан повысили свои

¹ Послание Президента Республики Таджикистана Эмомали Рахмона Маджлиси Оли в 2006 году. [Электронный ресурс] URL:<http://prezident.tj/node/198> (дата обращения. 22.04.2017).

² Текущий архив Министерство образования и науки Республики Таджикистан. О переговорах между министрами иностранных дел Таджикистана и Индии. 10/2-1605 аз 12 сентябри соли 2019.

³ Молодежный форум университетов стран ШОС-2017 [Электронный ресурс] URL:<http://www.eurasianspace.com/news/nauka-i-> (дата обращения. 16.04.2018).

⁴ Расулиён, К. Пакистан (краткий справочник) [Текст] / К. Расулиён. - Душанбе: 1997. – С. 57.

профессиональные навыки¹.

В Пакистане 2003 год был объявлен «Годом Икбала». По этому случаю по инициативе Академии Икбала Пакистана состоялась международная научная конференция. В нем на ряду 36 ученых из 25 государств мира приняли участие и выступили, в том числе видные таджикские ученые профессор Хабибулло Раджабов, научные сотрудники Академии наук Республики Таджикистан Шарафниссо Пулодова и Сайфиддин Акрамов².

Приоритетные направления развития двусторонних взаимовыгодных отношений между двумя государствами в области образования были рассмотрены во встрече министров образования Таджикистана и Пакистана, которая состоялась 26 июня 2006 года в ходе проведения встречи министров образования исламских стран в городе Исфахан Исламской Республики Иран³.

Другим направлением сотрудничества государств в области науки является сотрудничество профильных Институтов Национальных Академий наук Таджикистана и Пакистана. Например, Институт изучения проблем государств Азии и Европы наладил взаимоотношение с научными, культурными, политическими и социальными институтами Пакистана⁴.

Надеемся, что развитие многоаспектных взаимоотношений Академии наук стран – членов ШОС содействует укреплению культурных, научно-литературных связей и увеличения научно-технического потенциала, современной технологии и экономических возможностей стран – членов ШОС, достижения определенных целей организации⁵.

Сотрудничество в области образования в рамках ШОС увеличиваются из года в год. Стимулирование эффективного регионального сотрудничества в культурной области и других областей являются одним из основных целей и задач организации, которые олицетворяют общие интересы⁶.

В XXI веке государства члены ШОС усилив взаимовыгодное сотрудничество в культурно-гуманитарных и научно-технических областях, организуют обмен студентами, подготовку высококвалифицированных кадров, переподготовки работников различных профессий, обмен научно-техническими достижениями, проведение дней культуры, фестивалей и научно-культурных симпозиумов.

В заключение приведены полученные результаты и представлены рекомендации и предложения автора.

I. Основные научные результаты диссертации

Исследуя взаимоотношения Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан, можно подчеркнуть, что:

- более 800 лет таджикско-персидский язык считался в Индии языком делопроизводства, несмотря на то, что в самом распространенном языке народов Индии пенджабском языке 40 — 50 процентов слов имеют общность с таджикским языком. Такая общность оказывает положительный импульс эффективному сотрудничеству, с одной стороны между Таджикистаном и Индией и с другой стороны, между Таджикистаном и Пакистаном.

¹ Дипломатия Таджикистана: вчера и сегодня [Текст]. - Душанбе: 2009. – С. 136.

² Бабаханов, М. История таджиков мира (таджики и их ирреденты и диаспоры). Часть первая (на тадж. языке) [Текст] / М. Бабаханов. – Душанбе: 2011. – С. 333.

³ Шодиев, Х. Перспективы отношений между Республикой Таджикистан и Исламской Республикой Пакистан. [Текст] / Х. Шодиев // Таджикистан и современный мир. №2(15) 2007. – С. 61.

⁴ Отчет деятельности Академии наук Республики Таджикистан в 2018 году. – Душанбе: 2019. – С. 333.

⁵ Дубовицкая И. Наука ШОС - единство многообразия [Электронный ресурс] URL: <http://www.infoshos.ru/gu/?idn=2542> (дата обращения. 25.06.2020).

⁶ Таджикистан и Шанхайское организации сотрудничества. [Электронный ресурс] URL:<http://mfa.tj/tj/tamos?l=tj&cat=34&art=132>. (дата обращения. 17.10.2018).

- эта общность заложила основу для становления и развития научно-литературного и культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан в условиях независимости. Эти отношения укрепились с учетом окончания гражданской войны, устранения экономического кризиса и увеличения роли Таджикистана в мировой арене. В контексте культурного сотрудничества 22-26 января 1993 года в городе Душанбе проходила неделя Индии в Таджикистане [3-А];

Анализ взаимоотношений Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан показывает, что уровень и качество двусторонних и многосторонних связей государств в областях культур, науки и литературы находятся на высоком уровне и перспективы развития отношений возможны в этих областях:

- Таджикистан участвует в программе Индийского совета по культурным проектам (ICCR), что предлагает для студентов и аспирантов учебу и повышение квалификации в университетах Индии с выплачиванием стипендии, оплату расходов прибытия и отбытия в Индии и общежитий для проживания. В Индии студенты из Таджикистана имеют дополнительные льготы, активно используя учебные программы ИТЭС, в том числе в области управления, экономики и финансов. Индия обучает состав сухопутных и военно-воздушных войск Республики Таджикистан. А студенты из Индии обучаются в Государственном медицинском университете и других университетах Таджикистана [6-А];

- особенности научно-технического сотрудничества Республики Таджикистан и Республики Индия отражаются в поставке и использование компьютерных технологий и их программных обеспечений. Также, развитие сотрудничества в области привлечения химических технологий для химических предприятий Явана и Исфары и технологий строительства малых ГЭС могут удовлетворить спрос населения на электроэнергию;

- процесс развития взаимоотношений государств в области образования отражаются в организации ежегодных языковых практик для студентов индийского отделения факультета востоковедения Таджикского национального университета в индийских вузах;

- с учетом роли и уровня влияния Исламской Республики Пакистан как ведущего государства региона в политических процессах региона, также многовековых исторических и культурных отношений таджиков с пакистанцами и его больших экономических и технологических возможностей Республика Таджикистан с начал периода своей государственной независимости старается развивать и укреплять многосторонние взаимоотношения с этим государством [4-А];

II. Рекомендации по практическому использованию результатов

- Таджикистана с Республикой Пакистан и Республикой Индия связывают многие исторические и культурные узы и в период независимости ещё раз было доказано уровень отношений и сотрудничества, близости и взаимосвязанности. Надо сказать, что с нормализацией ситуации в Афганистане и осуществления некоторых крупных региональных проектов повышается уровень взаимоотношений с этими двумя государствами;

- Министерству образования и науки, Министерству культуры, Национальной Академии наук, Таджикскому национальному университету и других университетов Республики Таджикистан следует для изучения и возвращения на Родину произведения наших предков создать рабочую группу за счет ученых и экспертов и отправить в Республику Индия и Исламскую Республику Пакистан для завершения этого благого дела;

- Министерству иностранных дел, Министерству образования и науки, Министерству культуры, Национальной Академии наук и других государственных структур и институтов для налаживания научного и культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республики Пакистан,

укрепления и соответствия правовых основ этих взаимоотношений пересмотреть нормативные документы в этих областях;

- Министерству образования и науки, Национальной Академии и других вузов и научных центров следует для изучения истории и нынешнего состояния научного и культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республики Пакистан направить внимание соискателей и аспирантов на изучение научных тем отвечающих национальным интересам Таджикистана;

- Министерству иностранных дел, Министерству образования и науки, Министерству культуры, Национальной Академии наук, Таджикскому национальному университету, Обществу дружбы и культурному сотрудничеству с зарубежными странами, других вузов и научно-культурных центров для нахождения эффективных путей укрепления культурных связей провести массовые, научно-культурные мероприятия, планировать и осуществить круглые столы, конференции и симпозиумы;

- Таджикистан для увеличения исторической и культурной идентичности и изучения наследия классиков литературы и культуры заинтересована в углублении взаимоотношений в области науки и совместного исследования работ и рукописей представителей таджикской литературы и культуры Индийского полуострова, это направление сотрудничества имеет особое значение для развития культурного сотрудничества сторон в контексте глобализации;

- взаимоотношения Таджикистана и Индии в контексте международных и региональных организаций тоже находятся на высоком уровне. Две государства поддерживают инициативы друг друга, которые имеют конструктивный дух и цель усиления международного сотрудничества. В июле 2015 года в городе Уфа были приняты политические решения о начале процесса принятия Индии и Пакистана в ШОС. 24 июня 2016 года в городе Ташкент в ходе очередного саммита глав государств ШОС были подписаны Меморандумы по обязательствам Республики Индии и Исламской Республики Пакистан с целью получения статуса государства - члена ШОС;

- в перспективе использование потенциала ШОС в области углубления культурно-гуманитарного сотрудничества будет надлежащим. Поскольку потенциал его стран членов в условиях распространения пандемии COVID-19 может не только содействовать устранению последствий этой болезни, но и углублению культурного сотрудничества, использование научного потенциала для развития в направлениях информационных технологий, инновационной промышленности;

- межправительственная комиссия по торгово – экономическому и научно-техническому сотрудничеству, которая ежегодно проводит свои заседания в столицах одного из государств, использование данного института может иметь существенную роль в разработке комплекса мероприятий развития сотрудничества, координация действий соответствующих министерств и ведомств в области культуры и образования, конкретизации направлений сотрудничества.

- взаимоотношений Республики Таджикистан со странами Южной Азии налажены в различных направлениях и различных уровнях, которые направлены не только на укрепление исторических и политических связей, углубления экономического обмена и создание условий для благосостояния народов государств, но и на углубление межрегионального сотрудничества Центральной Азии и Южной Азии и обеспечение мира и стабильности в обоих регионах;

- в отношениях Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республики Пакистан бросаются в глаза некоторые трудности. Необходимо отметить, что, в сентябре 2012 года между Республикой Таджикистан и Республикой Индия была подписана Декларация о стратегическом партнерстве. Однако суть и содержание отношений государств не соответствуют данному уровню. Поэтому следует принять

необходимые меры для соответствия уровня взаимоотношений и охвата стратегического содержания;

- если трудности большего расширения экономических отношений со странами Южной Азии с одной стороны имеют объективный характер (отсутствие непосредственной сухопутной дороги, ситуация в Афганистане), то с другой стороны необходимо, что для получения достойного места в мировом сообществе, обеспечения нормальных условий населению и развитие страны следует изучить и осуществить альтернативные пути расширения внешней торговли. Республика Таджикистан твердо намерена, до 2030 года реализовать Стратегию национального развития, в котором индустриализация считается одним из важных направлений. Изучение объема, покупательной способности и спрос рынков Индии и Пакистана являются одним из средств реализации этих планов;

ОСНОВНЫЕ ПУБЛИКАЦИИ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

Суть и основное содержание диссертации отражены в следующих публикациях:

**Научные статьи, опубликованные в рецензируемых журналах
рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте
Республики Таджикистан:**

- [1-А] Суфиев, С. Культура и политическая структура Древней Индии [Текст] / С. Суфиев // Вестник Государственного педагогического университета имени С. Айни. – 2018, № 1 (73). – С. 253-257 (на тадж. яз)
- [2-А] Суфиев, С. Политическое и литературное состояние Индии во второй половине XIX века и начала XX века [Текст] / С. Суфиев // Вестник Государственного педагогического университета имени С. Айни. – 2018, № 3 (75). – С. 270-272 (на тадж. яз)
- [3-А] Суфиев, С. Культурные отношения Республики Таджикистан с Республикой Индия в период независимости [Текст] / С. Суфиев // Вестник Таджикского национального университета. – 2019, №1. – С. 132-136. (на тадж. яз)
- [4-А] Суфиев, С. Экономическое сотрудничество Таджикистана и Пакистана в период независимости [Текст] / С.Суфиев // Вестник Таджикского национального университета. – 2019, №10. – С. 92-97. (на тадж. яз)
- [5-А] Суфиев С. Значение Центральной Азии для экономики и внешней политики Пакистана [Текст] / С. Суфиев // Вестник Государственного педагогического университета имени С. Айни. – 2020, №2 (2). – С. 258-260. (на тадж. яз)
- [6-А] Суфиев С. Экономическое сотрудничество Таджикистана и Индии в период независимости [Текст] / С. Суфиев // Вестник Таджикского национального университета. – 2020, №4. – С. 123-129. (на тадж. яз)

ШАРҲИ МУХТАСАР (АННОТАТСИЯ)

ба диссертатсияи Суфиев Садриддин Насриддинович дар мавзӯи Ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон (охирӣ асри XX ибтидоӣ асри XXI) барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 07.00.15. – таърихи муносибатҳои байналхалқӣ ва сиёсати хориҷӣ

Калидвожаҳо: ҳамкорӣ, илм, фарҳанг, адабиёт, Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷумҳурии Ҳиндустон, Ҷумҳурии Исломии Покистон, Созмони ҳамкории Шанхай, Созмони ҳамкории исломӣ.

Диссертатсияи Суфиев Садриддин ба яке аз масъалаҳои мубрами муосир: Ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон (охирӣ асри XX ибтидоӣ асри XXI) бахшида шудааст. Муаллиф раванди истиқрор ва рушди ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангии Тоҷикистонро бо Ҳиндустон ва Покистон дар қаринаи инъикоси марҳилаҳои таърихӣ ҳамкориҳо, махсусиятҳои рушди онҳоро дар даврони истиқлолият мавриди омӯзиш қарор додааст. Моҳияти асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар он ифода меёбад, ки ба андешаи муаллиф маҳз умқи ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон дар самти илмӣ-адабӣ ва фарҳангӣ ба рушди ҳамкориҳои сиёсӣ ва иқтисодии кишварҳо дар сатҳи дучониба ва бисёрҷониба мусоидат намудааст.

Аз ин рӯ, ҳангоми таълифи диссертатсия муҳаққиқ ба омӯзиши таърихи ташаккули ҳамкории халқи тоҷик ва қораи Ҳинд, душвориҳои ташаккули давлатдорӣ дар оғози истиқлолияти сиёсӣ, сатҳи ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон дар қолаби дучониба ва бисёрҷониба диққати асосӣ додааст. Маҳз рушди ҳамкорӣ дар самти гуманитарӣ заминаи тавсеаи муносибатҳо дар оянда гардид, ки яке аз далелҳои он мубодилаи донишҷӯёни тоҷику ҳинд, баргӯзориҳои чорабиниҳои фарҳангӣ, кӯмак дар омода намудани кадрҳо, баргузориҳои даври сеюми музокироти тоҷикон дар шаҳри Исломобод ва бозгардонидани муҳассилин аз мадрасаҳои Покистон мебошад.

Ба ақидаи муаллиф, маҳз вазъи гузаштаи таърихӣ, алоқамандии илму адабиёт ва фарҳанг ба ҳислати афзалиятнок касб намудани ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангӣ дар даврони истиқлолият мусоидат намуданд. Омӯзиши ҳамкориҳои илмӣ-адабӣ ва фарҳангӣ бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон дар сатҳи дучониба ва бисёрҷониба имкон медиҳад, ки омилҳои ташаккул ва рушди муносибати кишварҳо дар ҷаҳорҷӯбаи Созмони ҳамкории Шанхай ва Созмони ҳамкории исломӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифта, дурнамои таҳаввули он баҳогузорӣ гардад. Вусъати ҳамкориҳои бисёрҷониба метавонад яке аз омилҳои муассири умқи алоқаҳои илмӣ-фарҳангӣ ва мубориза бо пайомадҳои бемории сироятӣ COVID-19 дар фазои Созмони ҳамкории Шанхай гардад.

Дар диссертатсия қайд гардидааст, ки ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ҳиндустон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон дар самти илмӣ-адабӣ ва фарҳангӣ омили муҳимми рушди ҳамкориҳои бевоситаи сиёсӣ ва иқтисодӣ на танҳо ин кишварҳо, балки умқи ҳамкориҳои байниминтақавӣ– Осиёи Марказӣ ва Осиёи Ҷанубӣ мебошад.

АННОТАЦИЯ

диссертации Суфиева Садриддина Насриддиновича на тему “Научно-литературное и культурное сотрудничество Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан (конец XX - начало XXI века)” на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.15. – История международных отношений и внешней политики

Ключевые слова: сотрудничество, наука, культура, литература, Республика Таджикистан, Республика Индия, Исламская Республика Пакистан, Шанхайская организация сотрудничества, Организация исламского сотрудничества.

Диссертация Суфиева Садриддина посвящена одной из актуальных современных проблем: Научно-литературное и культурное сотрудничество Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан (конец XX - начало XXI века). Автор изучил процесс установления и развития научно-литературного и культурного сотрудничества Таджикистан с Индией и Пакистаном в контексте освещения исторических этапов сотрудничества, их особенностей развития в период независимости. Основная суть диссертационного исследования заключается в том, что по мнению автора именно углубление сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан в области науки, литературы и культуры содействовали развитию политического и экономического сотрудничества на двустороннем и многостороннем уровнях.

Поэтому, при написании диссертации уделили основное внимание изучению истории становления сотрудничества таджикского народа с Индийским полуостровом, трудности становления государственности в начале политической независимости, уровень научно-литературного и культурного сотрудничества Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан на двустороннем и многостороннем форматах. Именно развитие сотрудничества в гуманитарной области стало основой расширения отношений в будущем, свидетельствами которых являются обмен таджикскими и индийскими студентами, проведение культурных мероприятий, помощь в подготовке кадров, проведение третьего раунда межтаджикских переговоров в городе Исламабад и возвращения обучающихся из Пакистанских медресе.

По мнению автора, именно историческое прошлое, связь науки, литературы и культуры содействовали приобретению приоритетного характера научно-литературного и культурного сотрудничества в период независимости. Изучение научно-литературного и культурного сотрудничества с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан на двустороннем и многостороннем форматах позволяют исследованию факторов становления и развития отношения стран в рамках Шанхайской организации сотрудничества и Исламской организации сотрудничества, оценки их перспектив и эволюции. Развитие многостороннего сотрудничества может стать одним из существенных факторов углубления научно-культурных связей и борьбы с последствиями пандемии COVID-19 на пространстве Шанхайской организации сотрудничества.

В диссертации подчеркнута, что сотрудничество Республики Таджикистан с Республикой Индия и Исламской Республикой Пакистан в области науки, литературы и культуры является важным фактором не только непосредственного развития политического и экономического сотрудничества, но и углубления межрегионального сотрудничества – Центральной Азии и Южной Азии.

ANNOTATION

on the dissertation of Sufiev Sadridin Nasriddinovich on the theme of “Scientific, literary and cultural cooperation of the Republic of Tajikistan with the Republic of India and the Islamic Republic of Pakistan (the end of XX century and beginning XXI century)” for the scientific degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.15. - History of international relations and foreign policy.

Key words: cooperation, science, culture, literature, the Republic of Tajikistan, the Republic of India, the Islamic Republic of Pakistan, the Shanghai Cooperation Organization, Organization of Islamic Cooperation.

The dissertation of Sufiev Sadridin is devoted to one of the actual contemporary problems: Scientific, literary and cultural cooperation of the Republic of Tajikistan with the Republic of India and the Islamic Republic of Pakistan (the end of XX century and beginning XXI century). The author studied the process of establishing and developing scientific, literary and cultural cooperation between Tajikistan and India and Pakistan in the context of highlighting the historical stages of cooperation, their development features during the period of independence. The main essence of the dissertation research is that, according to the author, it was the deepening of cooperation of the Republic of Tajikistan with the Republic of India and the Islamic Republic of Pakistan in the sphere of science, literature and culture that contributed to the development of political and economic cooperation at the bilateral and multilateral levels.

Therefore, during writing the dissertation, focused on studying the history of the formation of cooperation between the Tajik people and the Indian Peninsula, the difficulties of establishing statehood at the beginning of political independence, the level of scientific, literary and cultural cooperation of the Republic of Tajikistan with the Republic of India and the Islamic Republic of Pakistan on bilateral and multilateral formats. Especially the development of cooperation in the humanitarian sphere that became the basis for expanding relations in the future, which are evidenced by the exchange of Tajiks and Indian students, holding cultural events, assistance in training, conducting the third round of inter-Tajik negotiations in the Islamabad and returning students from Pakistani madrassas.

According to the author, the historical past, the connection between science, literature and culture contributed to the acquisition of a priority character of scientific, literary and cultural cooperation during the period of independence. The study of scientific, literary and cultural cooperation with the Republic of India and the Islamic Republic of Pakistan in bilateral and multilateral formats allows the study of the factors of the formation and development of relations between countries within the Shanghai Cooperation Organization and the Islamic Cooperation Organization, assessing their perspectives and evolution. The development of multilateral cooperation can become one of the essential factors in deepening scientific and cultural connections and combating with the consequences of the COVID-19 pandemic in the space of the Shanghai Cooperation Organization.

In the dissertation emphasizes that cooperation of the Republic of Tajikistan with the Republic of India and the Islamic Republic of Pakistan in the sphere of science, literature and culture is an important factor not only in direct of political and economic cooperation, but also in deepening interregional cooperation - Central Asia and South Asia.